

Investigation of the Relationship among Cognitive-Behavioral Avoidance, Dysfunctional Attitude and Hopelessness Levels of Parents Having Children with Special Needs*

Yusuf Oktay ATILGAN**

Murat İSKENDER***

Abstract. In this study, the aim is to determine the relationship between cognitive-behavioral avoidance, dysfunctional attitudes and hopelessness levels of parents having children with special needs. The research group consists of 155 parents having children with special needs in Kastamonu. Mean, t test, anova and pearson correlation coefficient analysis techniques were used in the analysis of the data. According to the research findings, significant relationships were found between cognitive-behavioral avoidance, dysfunctional attitudes and hopelessness levels of parents having children with special needs. No significant relationship was found in cognitive-behavioral avoidance, dysfunctional attitude and hopelessness levels according to the marital status of the parents and the sex of their children with special needs. Significant relationships were found in cognitive-behavioral avoidance, dysfunctional attitudes, and hopelessness levels according to the sex of the parents, the place of residence, the level of education of the child with special needs, and educational diagnoses. Hopelessness and dysfunctional attitudes of parents having children with special needs are low whereas; cognitive-behavioral avoidance of parents was found to be above the average.

Keywords: Child with special needs, cognitive-behavioral avoidance, dysfunctional attitude, hopelessness.

* Ethical approval was obtained from Sakarya University Rectorate Educational Research and Publication Ethics Committee with decision number 10/19 and dated 14.09.2022.

** Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-1752-9675>, PhD Student, Institute of Educational Sciences, Sakarya University, Türkiye, yusuf.atilgan@ogr.sakarya.edu.tr

*** Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-9520-2323>, Prof. Dr., Department of Educational Sciences, Sakarya University, Türkiye, iskender@sakarya.edu.tr

Atilgan, Y. O., & İskender, M. (2022). Investigation of the Relationship among Cognitive-Behavioral Avoidance, Dysfunctional Attitude and Hopelessness Levels of Parents Having Children with Special Needs. *Sakarya University Journal of Education*, 12(3), 788-812. doi: <https://doi.org/10.19126/suje.1187502>

1. INTRODUCTION

It can be said that having a child with special needs can change parents' lifestyles. In addition to this, it may affect their cognitive evaluations. In other words, parents' having a child with special needs is affected by the prejudice and attitude of the society, and they continue their lives with negative emotions, thoughts and behaviors. Hopelessness is one example of these negative emotions; on the other hand, cognitive-behavioral avoidance and dysfunctional attitudes are among the examples of their negative thoughts and behaviours. While trying to raise their children with special needs, parents may see themselves as inadequate, and their negative feelings may increase in the face of the difficulties they experience. Looking at the literature, it can be said that parents of children with special needs or illnesses experience more psychological distress and anxiety than parents of healthy children (Akça & Özyürek, 2019; Avşaroğlu & Gilik, 2017; Dilmaç, Çıkılı, Koçak & Çalıkçı, 2015; Uğuz, Toros, Yazgan-İnanç and Çolakkadioğlu, 2004; Yıldırım and Conk, 2005). However, parents who accept their child's special needs are more likely to adapt to the situation than parents who have emotional difficulties in accepting it. With the inclusion of the child with special needs in the family, the mental-physical health of the parents as well as their feelings and thoughts are negatively affected (Eroğlu, Akbaba, Adıgüzel & Peker, 2014; Küçükler, 1997; Peer & Hillman, 2014). Coping with the negative attitudes of the people around them causes parents to experience stress (Metin, 2012). In this context, it is stated that parents having children with special needs have a higher stress level than parents having children with normal development (Cengiz, Nebioğlu Yıldız & Peker, 2021; Dyson, 1997).

While every parent has dreams, plans and hopes for the future while waiting to have a child, it can be stated that in case of having a child with special needs, their feelings, thoughts and behaviors may also be negatively affected. Hopelessness experienced by parents who have children with special needs can be mentioned among the negative emotions. The concept of hopelessness is expressed as a general state of exhaustion, with unrealistic expectations and exhaustion of the individual's internal resources (Özülkü & Bağlama, 2022). With the additional stress that a child with special needs brings to the life of his parents, social and family relationships worsen, the economic situation of the family is negatively affected; parents' levels of hopelessness, anxiety, depression are increased, marital relations are deteriorated, and individual adjustment decreases (Uğuz et al., 2004; Yıldırım & Conk, 2005). In studies conducted with parents having children with special needs, it was found that as the social support of the mothers from the family increased, their hopelessness level decreased (Karadağ, 2009) and the hopelessness level of the mothers was higher than that of the fathers (Kutlu, 1998).

Avoidance refers to avoiding or escaping from actions, individuals and objects (Ottenbreit & Dobson, 2004). Individuals with a high level of psychological rigidity, which makes normal functioning and adaptation difficult, choose not to act according to their own value choices, but to act according to social criticism and approval, or to avoid negative emotions such as guilt and anxiety (Yavuz, 2015). One of the cognitive coping

strategies that emerges in connection with the mood of the individual when faced with the facts is avoidance. Avoidance is expressed as a behavioral-cognitive problem situation mostly observed in depressed individuals (Çavuşoğlu, 2014) and a high-level structure that manifests itself in relaxation-oriented emotion and behavior regulation strategies (Simons & Gaher, 2005). Korkut Owen (2020) states avoidance as a defense mechanism. In this respect, it can be said that the concept of avoidance includes cognitive and behavioral elements. Short-term avoidance functions to reduce distress, but long-term avoidance contributes to the maintenance of anxiety and negative emotions.

People show some emotional reactions to the events they encounter in their routine lives and try to regulate their emotions in order to adapt. Emotion regulation strategies can be functional or not, and they can disrupt the harmony of the individual (Yıldız, 2014). In addition, the emotion regulation method can be conscious-unconscious or automatically-controlled (Gross & Thompson, 2007). It is stated that parents experience a feeling of sadness and a desire to separate (get rid of) the child from the moment they learn that their children have special needs, but it is stated that this situation comes to the stage of acceptance and adaptation by going through many stages (Dertli & Başdaş, 2022).

Rumination can be observed frequently in individuals who experience negative emotions and thoughts intensely, such as parents with children with special needs. From a behavioral point of view, rumination is accepted as an avoidance behavior because it prevents problem solving by making the individual passive (Martell, Addis, & Jacobson, 2001). When the studies on rumination and avoidance are examined, it is seen that avoidance is related to rumination (Esen, 2017; Neziroğlu, 2010). There are studies that avoidance has an impact on mental health, behavior and problems. Avoidance seems to be related to internet addiction (Aslan, 2020), alcohol addiction (Stewart, Zvolensky & Eifert, 2002), depression and anxiety (Blalock & Joiner Jr, 2000). Behavioral activation therapy with university students is reported to be effective on cognitive-behavioral avoidance and depression (Valian, Sudani, Sharalinia & Mehr, 2017).

Another variable in the study is dysfunctional attitudes, a concept developed by Beck (2001) in the treatment of depression, and it is one of the factors that predispose the individual to the formation of mental illness cognitively. Dysfunctional attitudes are negative beliefs that occur towards oneself, other individuals, and the environment as a result of the interaction of the individual with the environment (Beck, 2001). Dysfunctional attitudes consisting of rules and expectations that become permanent in the individual can cause depression in the face of the triggering event or situation. Dysfunctional attitudes are rigid and unrealistic patterns that are over-generalized and cause extreme emotions in the individual and are difficult to change with daily experiences (Beck, Rush, Shaw & Emery, 1979). Negative evaluation of life events leads to the development of dysfunctional attitudes (Dye & Eckhardt, 2000).

The results of this study are expected to help parents having children with special needs learn about cognitive-behavioral avoidance, dysfunctional attitudes and hopelessness levels, and guide the content of the family education program for parents having children with special needs.

Although there are different studies to describe the emotional states of parents having children with special needs, no study has been found that examines cognitive-behavioral avoidance and dysfunctional attitudes together. In short, there is no research that examines the emotions, thoughts and behaviors of parents having children with special needs together. Therefore, it was aimed to determine the relationship between hopelessness, cognitive-behavioral avoidance and dysfunctional attitudes of parents having children with special needs.

2. METHOD

Research Design

In this study, the correlational survey model was used to describe the existing situation as it is, without changing the existing situation. Correlational survey models are models that aim to determine the existence and/or degree of change between two or more variables (Karasar, 2009).

Study Group

The study group consists of 155 parents having children with special needs in Kastamonu. 25.2% of the parents in the study group were fathers and 74.8% were mothers. 7.1% of the parents were divorced from their spouses. When the education levels of the parents are examined, it is seen that 41.9% of them are primary school, 18.7% are secondary school, 27.7% are high school graduates, 4.5% are with associate degree and 7.1% are with undergraduate degree. In addition, according to the settlement variable, 17.4% of the parents live in the village, 38.7% in the district and 43.9% in the city center. The socio-demographic characteristics of the study group are presented in Table 1.

Table 1

The Demographic Information about the Parents in the Study Group

		Number (n)	Percentage (%)
Sex	Male	39	25.2
	Female	116	74.8
Age	30 and below	28	18
	31-35	27	17,4

	36-40	41	26,5
	41-45	30	19,4
	46 and over	29	18,7
	Primary	65	41,9
	Middle	29	18,7
Education Level	High School	43	27,7
	Associate Degree	7	4,5
	Undergraduate	11	7,1
Marital Status	Married	144	92,9
	Divorced	11	7,1
Settlement	Village	27	17,4
	Town	60	38,7
	City	68	43,9

Data Collection Tools

In accordance with the purpose of the research, 4 different data collection tools were used to collect data. These are the cognitive-behavioral avoidance scale (Çakır, 2013), the dysfunctional attitudes scale (Batmaz & Özdel, 2016), the Beck hopelessness scale (Seber, Dilbaz, Kaptanoğlu & Tekin, 1993) and the information form prepared by the researcher.

Demographic Information Form

An "Information Form" has been developed for the information needed to obtain information about the characteristics of parents and their children with special needs. The form developed by the Researcher includes items about the parents' gender, age range, education level, marital status, information about the place of residence and the gender of their children with special needs, the level of education, the educational precautionary decision, and medical diagnosis.

Cognitive-Behavioral Avoidance Scale

The Cognitive Behavioral Avoidance Scale (CBAS), developed by Ottenbright and Dobson (2004), consists of 31 5-point Likert-type items that aim to measure the avoidance levels of individuals. The scale consists of four (4) sub-dimensions: behavioral social avoidance, cognitive social avoidance, behavioral nonsocial avoidance, and cognitive nonsocial avoidance. Apart from the sub-dimensions, the total score can also be obtained from the scale, and the high score obtained from the scale shows that the level of

avoidance has also increased. While the internal consistency coefficients were in the range of 0.75-0.86 for the sub-dimensions in the original version of the scale, it was calculated as 0.91 for the whole scale. The test-retest reliability coefficients of the scale were between 0.58-0.94 for the sub-dimensions and 0.92 for the total score. Adaptation studies of CBAS into Turkish culture were carried out by Çakır (2013). As a result of the analysis, it was determined that the scale had a four-factor structure similar to the original version and this structure explained 51% of the total variance. The internal consistency coefficients of the Turkish version of the scale were calculated between 0.72 and 0.86. In this study, Cronbach's alpha internal consistency coefficient was calculated as 0.89.

Dysfunctional Attitudes Scales

Dysfunctional attitudes scale is a 7-point Likert type scale with 13 items. It aims to identify intermediate beliefs that cause depression or anxiety in humans and to investigate their frequency. It has two sub-dimensions: need for approval/dependence and perfectionism/achievement-oriented attitudes. The dysfunctional attitude scale was developed by Weissman and Beck (1978) to identify dysfunctional attitudes that cause depression. The original form of DAS, which is a self-report scale, is a 7-point Likert-type scale consisting of 40 items. The scale was converted into a short form by Batmaz and Özdel (2016) and studies were conducted on the reliability and validity of the revised form. The DAS-R-TR internal consistency coefficient is 0.84 for the Perfectionism/Achievement sub-dimension, 0.75 for the Need for Approval/Dependence sub-dimension, and 0.85 for the whole scale. Each item in the scale is scored between 1 and 7. The lowest score that can be obtained from the scale is 13, and the highest score is 91. The higher the scores obtained, the more dysfunctional attitudes of the participant are (Batmaz & Özdel, 2016).

Beck Hopelessness Scale

Beck et al. (1974) developed a 20-item hopelessness scale to measure hopelessness in individuals. Scale items were keyed as 9 false and 11 true. Incorrect answers are scored as 0 and correct answers as 1. The total score obtained from the scale expresses the hopelessness level of the individual. The total score that can be obtained varies between 0-20. Seber et al. (1993) adapted the Beck hopelessness scale into Turkish. The Cronbach alpha coefficient of the scale was calculated as .86. The results of the analyzes showed that the validity and reliability of the Beck Hopelessness Inventory were at a sufficient level (Seber et al., 1993).

Data Collection and Analysis

The data of the research was collected by using the cognitive-behavioral avoidance scale (Çakır, 2013), the dysfunctional attitudes scale (Batmaz & Özdel, 2016), the Beck hopelessness scale (Seber et al., 1993) and the information form prepared by the researcher in 2022. These tools were applied to 155 participants who participated

voluntarily in the study and were stated that they could leave the study whenever they wanted.

Pearson Correlation analysis was used to determine the relationships between hopelessness, dysfunctional attitudes, and cognitive-behavioral avoidance of parents having children with special needs. Parents' hopelessness, dysfunctional attitudes and cognitive-behavioral avoidance levels were examined with Anova to determine whether they differ according to their education levels, place of residence and educational diagnosis of the child. In order to determine whether the data comply with the assumptions of the parametric analysis methods and have a normal distribution, the kurtosis and skewness coefficients were calculated and examined. When the skewness and kurtosis coefficients of the data are examined, it is seen that the data have a normal distribution (Table 2). Ethical approval was obtained from Sakarya University Rectorate Educational Research and Publication Ethics Committee with decision number 10/19 and dated 14.09.2022.

3. FINDINGS

Descriptive Analysis about the Variables

The mean and standard deviation scores of the results obtained from the measurement tools used in the study are given in Table 2 below. The mean of the Beck Hopelessness Scale scores was 7.83 and the standard deviation was 4.64, the mean of the DAS-R-TR scores was 34.81 and the standard deviation was 15.66, and finally the mean of the Cognitive Behavioral Avoidance Scale scores was 77.48 and the standard deviation was 21.67.

Table 2

Descriptive Statistics and Cronbach Alpha Values of BHS, DAS-R-TR and CBAS Scores

Variables	Min-Max	\bar{X}	Ss	α	Skewness	Kurtosis
BHS	0-17	7,83	4,64	.96	.08	-1,07
DAS-R-TR	13-91	34,81	15,66	.94	.82	.41
CBAS	32-149	77,48	21,67	.98	.27	.18

*BHS: Beck Hopelessness Scale, *DAS-R-TR: Dysfunctional Attitudes Scale, *CBAS: Cognitive Behavioral Avoidance Scale

Comparison of Hopelessness, Dysfunctional Attitudes, and Cognitive-Behavioral Avoidance of Parents having Children with Special Needs by Sex

The findings for the comparison of hopelessness, dysfunctional attitudes, and cognitive-behavioral avoidance of parents having children with special needs according to their sex are presented in Table 3.

Table 3

Comparison of Hopelessness, Dysfunctional Attitudes, and Cognitive-Behavioral Avoidance of Parents having Children with Special Needs by Sex

	Sex	N	\bar{x}	Ss	t	p
BHS	Male	39	8,61	4,54	1,23	0,22
	Female	116	7,56	4,66		
DAS-R-TR	Male	39	39,51	15,15	2,19	0,030
	Female	116	33,23	15,56		
CBAS	Male	39	79,15	23,10	0,55	0,58
	Female	116	76,92	21,23		

When Table 3 is examined, it is seen that dysfunctional attitudes of parents having children with special needs differ significantly according to the sex category ($p < .03$), and when the averages are examined, it is seen that dysfunctional attitudes of men are higher than women. Hopelessness ($p > 0.22$) and cognitive-behavioral avoidance ($p > 0.58$) did not seem to differ statistically significantly by gender.

Comparison of Parents' Hopelessness, Dysfunctional Attitudes, and Cognitive-Behavioral Avoidance by Sex of the Child with Special Needs

The findings for the comparison of hopelessness, dysfunctional attitudes and cognitive-behavioral avoidance of parents according to the sex of the child with special needs are given in Table 4.

Table 4

Comparison of Parents' Hopelessness, Dysfunctional Attitudes, and Cognitive-Behavioral Avoidance by Sex of the Child with Special Needs

Sex	Child		\bar{x}	ss	t	sd	p
		N					
BHS	Male	92	7,68	4,88	-.46	143	.64
	Female	63	8,03	4,29			
DAS-R-TR	Male	92	35,29	15,43	.46	153	.64
	Female	63	34,11	16,06			
CBAS	Male	92	75,66	22,90	-1.26	153	.20
	Female	63	80,14	19,59			

When Table 4 given above is examined, it is seen that there is no significant difference in parents' hopelessness levels ($p > .64$), dysfunctional attitudes ($p > .64$) and cognitive-behavioral avoidance levels ($p > .20$) according to the sex of the child with special needs.

Comparison of Parents' Hopelessness, Dysfunctional Attitudes, and Cognitive-Behavioral Avoidance by Their Marital Status

The findings for the comparison of hopelessness, dysfunctional attitudes, and cognitive-behavioral avoidance of parents having children with special needs according to their marital status are presented in Table 5 below.

Table 5

Comparison of Parents' Hopelessness, Dysfunctional Attitudes, and Cognitive-Behavioral Avoidance by Their Marital Status

	Marital Status	N	\bar{x}	ss	t	sd	p
BHS	Married	144	7.83	4.73	.07	153	.94
	Divorced	11	7.72	3.46			
DAS-R-TR	Married	144	35.22	15.50	1.17	153	.24
	Divorced	11	29.45	17.43			
CBAS	Married	144	77.45	21.45	.05	153	.95
	Divorced	11	77.81	25.51			

When Table 5 is examined, it is seen that there is no significant difference in hopelessness levels ($p > .94$), dysfunctional attitudes ($p > .24$) and cognitive-behavioral avoidance levels ($p > .95$) of parents having children with special needs according to their marital status.

ANOVA Results of Parents' Hopelessness, Dysfunctional Attitudes, and Cognitive-Behavioral Avoidance and Settlement

The findings regarding the ANOVA results of the parents regarding hopelessness, dysfunctional attitudes, cognitive-behavioral avoidance, and settlements are given in Table 6 below. According to the findings in Table 6, no significant difference was found in the hopelessness levels ($p > .05$) of parents living in villages, towns and cities. A significant difference was found in dysfunctional attitudes and cognitive-behavioral avoidance levels ($p < .05$). According to the Post Hoc result, which was conducted to determine the source of the differentiation in the level of dysfunctional attitudes and cognitive-behavioral avoidance, the dysfunctional attitudes of the parents living in the villages are significantly different from the parents living in the towns and the cities. In cognitive-behavioral avoidance, the cognitive-behavioral avoidance of the parents living in the villages was higher than the parents living in the cities.

Table 6

ANOVA Results of Parents' Hopelessness, Dysfunctional Attitudes, and Cognitive-Behavioral Avoidance and Settlement

	Settlement	N	\bar{x}	Ss	F	P	Post Hoc
BHS	Village	27	8.96	4.52	1.02	.36	
	Town	60	7.45	4.56			
	City	68	7.70	4.75			
DAS-R-TR	Village	27	40.07	17.23	8.00	.001	Village>Town, Town>City
	Town	60	38.58	15.08			
	City	68	29.39	13.93			
CBAS	Village	27	84.85	27.46	3.63	.02	Village>City
	Town	60	79.60	17.96			
	City	68	72.69	21.28			

ANOVA Results of Parents' Hopelessness, Dysfunctional Attitudes, Cognitive-Behavioral Avoidance, and Education Levels of Their Children with Special Needs

The ANOVA results of the parents' hopelessness, dysfunctional attitudes, cognitive-behavioral avoidance, and the stages of education of their children with special needs are given in Table 7 below.

Table 7

Anova Results on Parents' Hopelessness, Dysfunctional Attitudes, Cognitive-Behavioral Avoidance, and Education Levels of their Children with Special Needs

		N	\bar{x}	Ss	F	p	Post Hoc
BHS	Kindergarden	39	8.10	5.41	2.63	.05	Primary-High School
	Primary	50	9.02	4.10			
	Middle	18	7.55	4.30			
	High School	48	6.45	4.38			
DAS-R-TR	Kindergarden	39	35.69	16.99	0.51	.67	
	Primary	50	35.44	12.65			
	Middle	18	30.55	17.87			
	High School	48	35.04	16.70			
CBAS	Kindergarden	39	67.66	20.90	4.94	.003	Primary-Kindergarden
	Primary	50	84.18	15.70			
	Middle	18	74.05	24.82			High School- Kindergarden
	High School	48	79.77	23.82			

According to the results in Table 7, it is seen that the mean of dysfunctional attitudes do not differ according to the level of education of the child, while the mean scores of hopelessness and cognitive-behavioral avoidance differ significantly. According to the Post Hoc result made to determine the source of the differentiation, the hopelessness score average of the parents whose children with special needs are educated in primary school is significantly different from those whose children with special needs are in high school. Cognitive behavioral avoidance mean scores of parents whose children with special needs are educated in kindergarden are significantly different from those whose children with special needs are educated in primary and high school.

ANOVA Results of Parents' Hopelessness, Dysfunctional Attitudes, Cognitive-Behavioral Avoidance, and Educational Diagnosis of Their Children with Special Needs

ANOVA results of parents' hopelessness, dysfunctional attitudes, cognitive-behavioral avoidance and educational diagnosis of their children with special needs are presented in Table 8.

Table 8.

Anova Results of Parents' Hopelessness, Dysfunctional Attitudes, Cognitive-Behavioral Avoidance, and Educational Diagnosis of Children with Special Needs

Dependent Variables	Diagnosis	N	\bar{x}	Ss	F	p	Post Hoc
BHS	Autism	24	7.83	4.25	2.18	.05	Physical Disability-Mental Disability
	Language-Speech Difficulty	13	6.76	5.58			
	Physical Disability	14	10.85	5.17			
	Mental Disability	54	8.27	4.49			
	Special Learning Disability	21	7.42	4.38			
	Multiple Disability	29	6.27	4.20			
DAS- R-TR	Autism	24	30	13.28	5,03	.001	Autism-Mental Disability Language-Speech Difficulty - Mental Disability Mental Disability - Multiple Disability
	Language-Speech Difficulty	13	26.8	8.94			
	Physical Disability	14	37.71	17.07			
	Mental Disability	54	42.07	17.5			
	Special Learning Disability	21	32.85	11.23			
	Multiple Disability	29	28.9	13			
CBAS	Autism	24	78.12	21,46	3,11	.01	Physical Disability-Mental Disability
	Language-Speech Difficulty	13	68	20,4			
	Physical Disability	14	65.5	15,1			
	Mental Disability	54	85.11	23,21			
	Special Learning Disability	21	76.76	15,49			
	Multiple Disability	29	73.3	22			

According to the results in Table 8, it is seen that the mean scores of hopelessness, dysfunctional attitude and cognitive-behavioral avoidance differ statistically significantly. According to the Post Hoc result made to determine the source of the differentiation, the hopelessness score average of the parents whose special needs child's educational diagnosis is physical disability is significantly different from the parents whose special needs child's educational diagnosis is mental disability. A significant difference was found between autism and mental disability; language-speech difficulty and mental disability; mental disability and multiple disability in the dysfunctional attitude scores of the parents. There was a significant difference in the mean scores of cognitive behavioral avoidance of parents between their children's educational diagnosis of physical disability and mental disability.

The Relationship Between Hopelessness, Dysfunctional Attitudes, and Cognitive-Behavioral Avoidance

The findings regarding the relationship between hopelessness, dysfunctional attitudes and cognitive-behavioral avoidance are given in Table 9. When Table 9 is examined, it is seen that according to the result of Pearson Correlation analysis, there is a statistically significant and low level relationship between “hopelessness and dysfunctional attitudes” ($r = .245, p < .002$). It is seen that there is a statistically significant and moderate correlation between “hopelessness and cognitive-behavioral avoidance” ($r = .401, p < .001$) and between “dysfunctional attitudes and cognitive-behavioral avoidance” ($r = .413, p < .001$). According to these findings, as the hopelessness scores increase, the scores of dysfunctional attitudes also increase. As the hopelessness score increases, the cognitive-behavioral avoidance scores also increase. As their dysfunctional attitudes increase, cognitive-behavioral avoidance scores also increase.

Table 9

The Relationship between BHS, DAS-R-TR and CBAS

Variables	1	2	3
1- Hopelessness	1	,245**	,401**
2- Dysfunctional Attitudes	,245**	1	,413**
3- Cognitive-Behavioral Avoidance	,401**	,413**	1

* $p < .05$, ** $p < .001$

4. DISCUSSION, CONCLUSION AND SUGGESTIONS

In the study, first of all, a descriptive analysis of the scores of parents having children with special needs on hopelessness, dysfunctional attitudes and cognitive-behavioral avoidance scales were made. In line with the findings, the hopelessness and dysfunctional attitudes of parents who have children with special needs were low; cognitive-behavioral avoidance of parents was found to be above the average. The low level of hopelessness of parents in the study is also supported by other studies examined in the literature (Avşaroğlu & Gilik, 2017; Aydoğan & Darıca, 2000; Konukbay & Arslan, 2015; Özkan, 2016; Toka, 2018). Studies on dysfunctional attitudes and cognitive-behavioral avoidance related to parents having children with special needs have not been found in the literature. However, when studies on dysfunctional attitudes conducted with different groups (Pesen & Çelik, 2019; Topal, 2011; Yiğit, 2021) are examined, although it is stated that dysfunctional attitudes are high, when evaluated over the total score, the scores of dysfunctional attitudes of parents having children with special needs are higher. Similarly, when other studies using cognitive-behavioral avoidance scales (Eşkisü, Ağırkan, & Haspolat, 2018; Moulds, Kandris, Starr, & Wong, 2007; Rigi, Amini, Honarmand, & Beshlideh, 2018; Ziyalan, 2019) are examined, it is seen that parents having children with special needs cognitive-behavioral avoidance total scores are higher. In line with the results obtained and, in the literature, having a child with special needs can be interpreted as a situation that increases dysfunctional attitudes and cognitive-behavioral avoidance.

Secondly, it was examined whether the dependent variables showed a significant difference in terms of parent and child sexes, marital status, place of residence, education level of the child and educational diagnosis of the child. As a result of the analysis, there is a statistically significant difference in the dysfunctional attitude scores of the parents according to their sex. Among the parents of children with special needs, the fathers' dysfunctional attitude mean score is higher than that of the mothers. Similarly, in studies supporting the results of the relationship between dysfunctional attitudes according to the sex variable (Haliloğlu, 2008; Pesen & Çelik, 2019; Yiğit, 2021), men had higher scores, but Altıntaş (2006) found that women had higher scores. In addition, there are also results indicating that there is no statistically significant difference in the dysfunctional attitude according to the sex variable (Topal, 2011). In the light of this information, it can be stated that the effect of the sex variable on dysfunctional attitudes cannot be fully explained and/or the sex variable has different effects on dysfunctional attitudes. When the other findings related to sex were examined in the study, no statistically significant difference was found in the levels of hopelessness and cognitive-behavioral avoidance according to the sex of the parents. Parents' (as fathers and mothers) hopelessness and cognitive-behavioral avoidance levels are close to each other. Based on the findings of the study, it can be said that having a child with special needs affects the hopelessness and cognitive-behavioral avoidance levels of parents to the same extent. There are studies showing that sex of the parents is not

effective on the hopelessness levels of parents having children with special needs, supporting the research finding (Akandere, Acar & Baştuğ, 2009; Aydoğan & Darıca, 2000; Konukbay & Arslan, 2015; Toka, 2018). In addition, in the study conducted by Izgar (2009), it was stated that there was no difference between the level of hopelessness according to the degree of closeness to the child with special needs (being a mother, father and sibling). In the study conducted by Özkan (2016), there is no significant difference according to the sex of the parents of children with intellectual disability. However, in Aslan's (2019) study, it is stated that fathers' hopelessness levels are higher than mothers.

No study has been found in the literature on cognitive-behavioral avoidance with parents of children with special needs. However, studies conducted with university students, which are assumed to be of the quality to support this study, may allow evaluation in terms of cognitive-behavioral avoidance levels according to the sex variable. Eşkisü et al. (2018) stated in their study with university students that cognitive-behavioral avoidance levels did not differ according to the sex variable and that males had higher cognitive-behavioral avoidance total scores than females. In the study conducted with the group without a psychiatric diagnosis, there was no significant difference in cognitive-behavioral avoidance levels according to the sex variable (Moulds et al., 2007). In another study conducted with university students, it was reported that as cognitive-behavioral avoidance levels of students increase, their adaptation to university decreases (Rigi et al., 2018). In another study, it was found that male university students had higher CBA levels than females (Ziyalan, 2019). When the results of the mentioned studies are examined, it can be stated that they support the finding of this study. In the light of this information, it can be stated that although the sex variable does not have a direct effect on the cognitive-behavioral avoidance level, the average scores of male participants are higher than females. In this context, it can be interpreted that individuals with high cognitive-behavioral avoidance levels have low self-confidence, high hopelessness and weak social relations. In addition, these individuals, who see avoidance as a solution instead of solving the existing problem or coping with the problem, may experience difficulties in solving the problem, adaptation and psychological well-being as a result of long-term repeated avoidance.

Another finding of the study is that there is no statistically significant difference between the dependent variables according to the sex of the child with special needs. In other words, parents' hopelessness, dysfunctional attitudes and cognitive-behavioral avoidance levels do not change according to the sex of the child with special needs. In line with the findings of the study, it can be said that regardless of the sex of the child with special needs, parents have a similar level of hopelessness, dysfunctional attitude and cognitive-behavioral avoidance. When the literature is examined, although there are studies on the dependent variable of hopelessness, it supports the finding of this study. In some studies, it is stated that there is no significant difference in the hopelessness

levels of parents who have children with special needs according to the sex of the child (Izgar, 2009; Konukbay & Arslan, 2015; Toka, 2018).

There is no statistically significant difference between the dependent variables according to the marital status of the parents who have children with special needs. There are some studies in the literature that support this finding. Özkan (2016) stated that there is no differentiation in the levels of hopelessness according to the marital status of the parents (divorced-together); Ziyalan (2019) stated that there is no significant difference in cognitive-behavioral avoidance levels according to married-single status; Quigley, Wen, and Dobson (2017) state that marital status is not related to cognitive-behavioral avoidance level. In this context, it can be stated that the studies mentioned support the finding of this research.

According to the educational diagnoses of children with special needs, parents' hopelessness, dysfunctional attitudes, and cognitive-behavioral avoidance scores differ statistically significantly. The average hopelessness score of parents with a child with a physical disability diagnosis is higher than that of parents with a child with a mental disability. Akkök (1989) concluded in his study that the type of disability affects parents' anxiety and stress. In another study, when the hopelessness and life satisfaction of fathers were compared in terms of the child's special needs, the hopelessness scores of fathers having a child with intellectual disability were found to be higher than those of fathers with physical disability in their child (Akandere et al., 2009). In their study, Hamarta, Uslu, and Deniz (2002) found that children with intellectual disabilities perform their daily life skills with the help of their parents and lead a dependent life, increasing the burden on parents, and the thoughts that children cannot recover increase parents' anxiety and hopelessness levels, and that mothers' hopelessness levels are significantly higher than fathers' hopelessness levels. However, in some studies in the literature, it is stated that there is no significant difference between the hopelessness level of parents according to the educational diagnoses of children with special needs. In the study conducted by Aslan (2019), it is stated that there is no significant difference between the hopelessness levels of the parents of the children diagnosed with intellectual disability, down syndrome, autism, language and speech difficulties. In a study conducted with mothers of children with autism and down syndrome, no significant difference was found in the hopelessness levels of mothers between the two diagnostic groups (Çengelci, 2009).

In the light of these findings, it can be stated that regardless of the diagnosis group of the child with special needs, parents of children with special needs face similar problems. Because of the different results in the studies, this problem can be associated with many reasons. First of all, it can be thought that the reason for this situation may be related to the study group, and that the educational diagnosis of each child with special needs has different effects on the hopelessness levels of the parents. The family structure, socio-economic levels of the parents participating in the study group and the fact that the

research was limited to some diagnosis groups can be explained as the reasons for the difference.

In the study, dysfunctional attitude score averages of parents having children with autism diagnosis were lower than parents having children with mental retardation. The dysfunctional attitude score averages of parents having children with language-speech difficulties were lower compared to parents having children with mental retardation, and the dysfunctional attitudes score averages of parents having children with multiple disabilities were lower compared to parents having children with mental retardation.

On the other hand, the mean scores of cognitive-behavioral avoidance are higher for parents with a child with mental disability than parents with a child with a physical disability. According to the results obtained here, the degree of impact of the disability may vary according to the level of diagnosis.

Thirdly, the relationship between parents' hopelessness, dysfunctional attitudes and cognitive-behavioral avoidance levels was examined. The findings indicate that as the hopelessness scores of parents having children with special needs increase, the scores of dysfunctional attitudes also increase. As the hopelessness score increases, the cognitive-behavioral avoidance scores also increase. As their dysfunctional attitudes increase, cognitive-behavioral avoidance scores also increase. Although there is no direct study to support this finding of the study in the literature, it can be associated with the finding of the study by Ziyalan (2019) that the level of trait anxiety and cognitive-behavioral avoidance of university students increase together.

In general, studies in the literature show that behavioral problems of children with special needs, deficiencies in communication skills, type and degree of disability increase the level of anxiety and stress in parents (Akandere et al., 2009; Pelchat, Lefebvre & Levert, 2007; Xin & Jennifer, 2012).

In this study, there is a positive relationship between hopelessness, dysfunctional attitude and cognitive-behavioral avoidance in parents of children with special needs. Therefore, considering the relationship between negative emotions, thoughts (attitudes) and avoidance behaviors with psychological disorders and mental health, the results of this study are expected to contribute to the field of psychological counseling (rehabilitation counseling) in special education. In addition, the awareness of parents and related groups can be increased by preparing various psycho-education, group psychological counseling, family training or in-service training programs on the subject.

Since this study is a quantitative research, qualitative or mixed research methods can be preferred on a similar subject. In other studies to be conducted, sample groups from different regions can be included in the process. In addition, the high number of female participants in the research can be stated as a limitation, and male participants can be included in the research process in future studies.

References

- Akandere, M., Acar, M., & Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi [Investigation of life satisfaction and hopelessness levels of mothers and fathers with mentally and physically handicapped children]. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 23-32. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/issue/61799/924411>.
- Akça, F., & Özyürek, A. (2019). Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş ve normal gelişen çocuğa sahip ebeveynlerin sıkıntıyı tolere etme, depresyon, anksiyete ve stres düzeyleri [Tolerating distress, depression, anxiety and stress levels of parents with mentally retarded and normally developing children]. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(1), 347-361. doi:10.7596/taksad.v8i1.1787
- Akkök, F. (1989). Özürlü bir çocuğa sahip anne babaların kaygı ve endişe düzeyini ölçme aracının güvenilirlik ve geçerlik çalışması [Reliability and validity study of the anxiety and anxiety level measurement tool of parents with a disabled child.]. *Psikoloji Dergisi*, 7, 26-38.
- Altıntaş, G. (2006). *Liseli ergenlerin kişiler arası iletişim becerileri ile akılcı olmayan inançları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* [Examining the relationship between high school adolescents' interpersonal communication skills and their irrational beliefs in terms of some variables.]. (Master's Thesis). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 191062).
- Aslan, F. (2019). *Özel eğitim gereksinimi olan çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumları, umutsuzluk düzeyleri ve algılanan sosyal destek düzeylerinin incelenmesi* [Investigation of marital adjustment, hopelessness levels and perceived social support levels of parents of children with special education needs.]. (Master's Thesis). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 578493).
- Aslan, Ş. (2020). *The role of cognitive defusion, depression, mindfulness and experiential avoidance on internet addiction among university students*. (Master's Thesis). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 643033).
- Avşaroğlu, S., & Gilik, A. (2017). Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların kaygı durumlarına göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi [Examination of hopelessness levels of parents with special needs children according to their anxiety levels.]. *İlköğretim Online*, 16(3), 1022-1035. doi:10.17051/ilkonline.2017.330239
- Aydoğan, A., & Darıca, N. (2000). Özürlü çocuğa sahip anne-babaların umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi [Examination of hopelessness levels of parents with disabled children]. *Çocuk Forumu Dergisi*, 3(2), 25-31.

- Batmaz, S., & Özdel, K. (2016). Psychometric Properties of the Revised and Abbreviated form of the Turkish Version of the Dysfunctional Attitude Scale. *Psychological Reports, 118*(1), 180-198. doi:10.1177/0033294116628349
- Beck, A. T. (2001). *Bilişsel Terapi: Temel İlkeler ve Ötesi [Cognitive Therapy: Fundamentals and Beyond]*. (Trans. N Hisli. Şahin). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Beck, A. T., Rush, J. A., Shaw, B. F., & Emery, G. (1979). *Cognitive Therapy Of Depression*. New York: Guilford Press.
- Beck, A. T., Weissman, A., Lester, D., & Trexler, L. (1974). The measurement of pessimism: The hopelessness scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 42*(6), 861-865.
- Blalock, J. A., & Joiner Jr, T. E. (2000). Interaction of cognitive avoidance coping and stress in predicting depression/anxiety. *Cognitive therapy and research, 24*(1), 47-65. doi:10.1023/a:1005450908245
- Çakır, Z. (2013). *Kadın üniversite öğrencilerinde yeme tutumlarının mükemmeliyetçilik, sosyotropi-otonomi, üstbilişler, duygulara ilişkin inançlar, duygusal zorlanmaya toleranssızlık ve kaçınma ile ilişkisi: Yatkınlaştırıcı ve sürdürücü faktörlere dayalı bir model önerisi [The relationship between eating attitudes, perfectionism, sociotropy-autonomy, metacognitions, beliefs about emotions, intolerance of emotional strain, and avoidance in female university students: A model proposal based on predisposing and sustaining factors]*. (Doctoral Dissertation). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 344986).
- Çavuşoğlu, C. B. (2014). *Depresyonda kaçınma: Bilişsel davranışçı kaçınma ölçeğinin geçerlik ve güvenliğinin incelenmesi [Avoidance in depression: Investigation of the validity and safety of the cognitive behavioral avoidance scale]* (Master's Thesis). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 363273).
- Cengiz, S., Nebioğlu Yıldız, M., & Peker, A. (2021). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin stres ve yaşam doyum düzeylerinin incelenmesi [Investigation of stress and life satisfaction levels of parents with children with special needs and parents with children with typical development]. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 17*(36), 2940-2956. doi:10.26466/opus.832440
- Çengelci, B. (2009). Otizm ve Down Sendrom'lu Çocuğa Sahip Annelerin Kaygı, Umutsuzluk ve Tükenmişlik Duygularının Karşılaştırılması [Comparison of Anxiety, Hopelessness and Burnout Emotions of Mothers with Children with Autism and Down Syndrome]. *Ege Eğitim Dergisi, 10*(2), 1-22. Accessed from: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egeefd/issue/4909/67236>.
- Dertli, S., & Başdaş, Ö. (2022). Çocuğu otizm tanısı alan ebeveynlerin adaptasyon sürecinde insan insana ilişki modeli'nin kullanılması [The use of the human-human relationship

- model in the adaptation process of parents whose child is diagnosed with autism]. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 31(3), 237-242. doi:10.17827/aktd.1078456
- Dilmaç, B., Çıkkılı, Y., Koçak, F., & Çalıkçı, M. (2015). Zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin kaygı düzeylerini azaltıcı eğitim programının annelerin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerine etkisi [The effect of the education program that reduces the anxiety levels of mothers with mentally retarded children on the state and trait anxiety levels of mothers.]. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(24), 65-71. Accessed from : https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4766/65517#article_cite
- Dye, M. L., & Eckhardt, C. I. (2000). Anger, Irrational Beliefs, and Dysfunctional Attitudes in Violent Dating Relationships. *Violence and Victims*, 15(3), 337-350. doi:10.1891/0886-6708.15.3.337
- Dyson, L. L. (1997). Fathers and mothers of school-age children with developmental disabilities: Parental stress, family functioning, and social support. *American journal on mental retardation*, 102(3), 267-279. doi:10.1352/0895-8017(1997)102<0267:FAMOSC>2.0.CO;2
- Esen, F. B. (2017). *Depresyonda tedaviye yanıtı yordamada ruminasyon, yaşantısal kaçınma, bilişsel birleşme ve kendine-şefkatin etkisi [The effect of rumination, experiential avoidance, cognitive engagement and self-compassion in predicting treatment response in depression.] (Specialization Thesis in Medicine)*. Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 452386).
- Eroğlu, Y., Akbaba, S., Adıgüzel, O., & Peker, A. (2014). Learned Resourcefulness and Coping with Stress in Mothers of Children with Disabilities. *Eurasian Journal of Educational Research*, 55, 243-261. doi:10.14689/ejer.2014.55.14
- Eşkisü, M., Ağırkan, M., & Haspolat, N. K. (2018). Üniversite öğrencilerinin psikolojik yardım aramaya ilişkin kendini damgalama tutumları ile bilişsel-davranışsal kaçınma düzeyleri arasındaki ilişki [The relationship between university students' self-stigmatizing attitudes towards seeking psychological help and their cognitive-behavioral avoidance levels]. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(STEMES'18), 63-71. doi:10.18506/anemon.463839
- Gross, J. J., & Thompson, R. A. (2007). Emotion regulation: Conceptual foundations. J. Gross (Ed.). *Handbook of emotion regulation* (s. 542-559). New York: Guilford Press.
- Haliloğlu, S. (2008). *Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri, bağlanma biçimleri ve işlevsel olmayan tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Malatya ili örneği) [Examining the relationship between the loneliness levels, attachment styles and dysfunctional attitudes of secondary school 9th grade students (Malatya province sample)]*. (Master's Thesis). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 235922).

- Hamarta, E., Uslu, M., & Deniz, E. (2002). Engelli çocuğu olan anne-babaların umutsuzluk düzeylerinin bazı değişkenler açısından karşılaştırmalı olarak incelenmesi [Comparative analysis of the hopelessness levels of parents with disabled children in terms of some variables.]. *XI. Ulusal Özel Eğitim Kongre Bildirileri*. Konya.
- Izgar, A. (2009). *Engelli çocuğu olan ailelerin sosyal problem çözme becerileri ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi [Investigation of social problem solving skills and hopelessness levels of families with disabled children]*. (Master's Thesis). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 339136).
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri [The difficulties experienced by mothers of disabled children and their perceived social support and hopelessness levels from the family.]. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 8(4), 315-322. Accessed from: <https://app.trdizin.gov.tr/makale/T1RZM05qUTA/engelli-cocuga-sahip-annelerin-yasadiklari-guclukler-ile-aileden-algiladiklari-sosyal-destek-ve-umutsuzluk-duzeyleri>
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler [Scientific research method: Concepts, principles, techniques]*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Konukbay, D., & Arslan, F. (2015). The analysis of hopelessness levels and problem solving skills of parents with the disabled children. *International Journal of Caring Sciences*, 8(2), 344-355. Accessed from: http://internationaljournalofcaringsciences.org/docs/11_konukbay.pdf.
- Korkut Owen, F. (2020). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma [School-based preventive guidance and psychological counseling]*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kutlu, M. (1998). *Özürlü çocuğu olan ana-babaların umutsuzluk düzeyleri [Hopelessness levels of parents with disabled children]*. (Doctoral Dissertation). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 72076).
- Küçüker, S. (1997). *Bilgi verici psikolojik danışmanlık programının zihinsel özürlü çocukların kardeşlerinin özürlü ilgili bilgi düzeylerine ve özürlü kardeşlerine yönelik tutumlarına etkisi [The effect of informative psychological counseling program on the level of knowledge of siblings of mentally handicapped children and their attitudes towards their disabled siblings.].* (Doctoral Dissertation). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 62665).
- Martell, C. R., Addis, M. E., & Jacobson, N. S. (2001). *Depression in context: Strategies for guided action*. New York: W. W. Norton & Company.
- Metin, E. N. (2012). Özel gereksinimli çocuğun aileye katılımı [Participation of the child with special needs in the family]. E. N.Metin (Ed.) . *Özel gereksinimli çocuklar [Children with special needs]*. Ankara: Maya Akademi.

- Moulds, M. L., Kandris, E., Starr, S., & Wong, A. C. (2007). The relationship between rumination, avoidance and depression in a non-clinical sample. *Behaviour Research and Therapy*, 45(2), 251-261. doi:10.1016/j.brat.2006.03.003
- Neziroğlu, G. (2010). *Ruminasyon, yaşantısal kaçınma ve problem çözme becerileri ile depresif belirtiler arasındaki ilişkilerin incelenmesi [Examination of the relationships between rumination, experiential avoidance and problem solving skills and depressive symptoms]*. (Master's Thesis). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 265308).
- Ottenbreit, N. D., & Dobson, K. S. (2004). Avoidance and depression: the construction of the cognitive-behavioral avoidance scale. *Behaviour Research and Therapy*, 42(3), 293-313. doi:10.1016/S0005-7967(03)00140-2
- Özkan, F. (2016). *Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların depresyon ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi [Examination of depression and hopelessness levels of mothers and fathers with mentally retarded children]*. (Master's Thesis). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 450022).
- Özülkü, E., & Bağlama, B. (2022). Öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ailelerde tükenmişlik ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki [The relationship between burnout and hopelessness levels in families with a child diagnosed with learning disability]. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 6(11), 39-57. doi:10.31461/ybpd.1114881
- Peer, J. W., & Hillman, S. B. (2014). Stress and resilience for parents of children with intellectual and developmental disabilities: A review of key factors and recommendations for practitioners. *Journal of policy and practice in intellectual disabilities*, 11(2), 92-98. doi:10.1111/jppi.12072
- Pelchat, D., Lefebvre, H., & Levert, M.-J. (2007). Gender differences and similarities in the experience of parenting a child with a health problem: current state of knowledge. *Journal of Child Health Care*, 11(2), 112-131. doi:10.1177/1367493507076064
- Pesen, A., & Çelik, M. (2019). Üniversite öğrencilerinin fonksiyonel olmayan tutumlarının incelenmesi [Examining the dysfunctional attitudes of university students]. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 1-13. doi:10.19160/ijer.550840
- Quigley, L., Wen, A., & Dobson, K. S. (2017). Avoidance and depression vulnerability: An examination of avoidance in remitted and. *Behaviour Research and Therapy*, 97, 183-188. doi:10.1016/j.brat.2017.07.015
- Rigi, A. S., Amini, Z., Honarmand, M. M., & Beshlideh, K. (2018). A study of the role of cognitive behavioral avoidance and diffuse avoidance style in prediction of adjustment to college with control of cognitive flexibility. *Journal of Fundamentals of Mental Health*, 20(5), 325-331. Accessed from: https://jfmh.mums.ac.ir/jufile?ar_sfile=280390&lang=en.

- Robins, C. J., Block, P., & Peselow, E. D. (1990). Endogenous and non-endogenous depressions: Relations to life events, dysfunctional attitudes and event perceptions. *British Journal Of Clinical Psychology*, 29(2), 201-207. doi:10.1111/j.2044-8260.1990.tb00870.x
- Seber, G., Dilbaz, N., Kaptanoğlu, C., & Tekin, D. (1993). Umutsuzluk ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirliği [Hopelessness scale: Validity and reliability]. *Kriz Dergisi*, 1(3), 139-142. doi:10.1501/Kriz_0000000045
- Simons, J. S., & Gaher, R. M. (2005). The distress tolerance scale: Development and validation of a self-report measure. *Motivation and Emotion*, 29(2), 83-102. doi:10.1007/s11031-005-7955-3
- Stewart, S. H., Zvolensky, M. J., & Eifert, G. H. (2002). The relations of anxiety sensitivity, experiential avoidance, and alexithymic coping to young adults motivations for drinking. *Behavior modification*, 26(2), 274-296. doi:10.1177/0145445502026002007
- Toka, E. (2018). *Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları umutsuzluk düzeyleri [Hopelessness levels of parents with special needs children]*. (Master's Thesis). Pamukkale University, Denizli.
- Topal, H. (2011). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin kişilerarası problem çözme becerileri ve yönelimleri ile fonksiyonel olmayan tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi [Examination of the relationship between interpersonal problem-solving skills and orientations and dysfunctional attitudes of education faculty students]*. (Master's Thesis). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 299907).
- Uğuz, Ş., Toros, F., Yazgan-İnanç, B., & Çolakkadioğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 7, 42-47. Accessed from: https://jag.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_7_1_42_47.pdf
- Valian, A. M., Sudani, M., Sharalinia, K., & Mehr, R. K. (2017). The effectiveness of behavioral activation therapy in reduction of depression symptoms, cognitive-behavioral avoidance and quality of life in students. *Contemporary Psychology*, 12(1), 73-84. Erişim adresi: <https://socialworkmag.ir/article-1-215-en.pdf>.
- Weissman, A. N., & Beck, A. T. (1978). Development and validation of the dysfunctional attitude scale: A preliminary investigation. *Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association*. Toronto, Ontario.
- Xin, W., & Jennifer, W. Y. (2012). The concurrent and longitudinal effects of child disability types and health on family experiences. *Matern Child Health Journal*, 16(1), 100-108. doi:10.1007/s10995-010-0711-7
- Yavuz, F. K. (2015). Kabul ve kararlılık terapisi (ACT): Genel bir bakış [Acceptance and commitment therapy (ACT): An overview]. *Türkiye Klinikleri Psychiatry - Special*

Topics, 8(2), 21-27. Accessed from: https://www.researchgate.net/profile/Fatih-Yavuz-7/publication/324994456_Kabul_ve_Kararlilik_Terapisi_ACT_Genel_Bir_Bakis_Acceptance_and_Commitment_Therapy_ACT_An_Overview/links/5af0b6e00f7e9ba36642d0ad/Kabul-ve-Kararlilik-Terapisi-ACT-

Yiğit, A. (2021). *Beliren yetişkinlerde öz-değer koşulları ile fonksiyonel olmayan tutumlar arasındaki ilişkinin incelenmesi [Examination of the relationship between self-worth conditions and dysfunctional attitudes in emerging adults]*. (Master's Thesis). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 698771).

Yıldırım, F., & Conk, Z. (2005). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne/babaların stresle başa çıkma tarzlarına ve depresyon düzeylerine planlı eğitimin etkisi [The effect of planned education on the way of coping with stress and depression levels of parents with mentally retarded children.]. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(2), 1-10. Accessed from: <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1146.pdf>

Yıldız, M. A. (2014). *Ergenlerde anne-babaya bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide duygu düzenleme ve baş etme yöntemlerinin çoklu aracılık rolü [The multiple mediation role of emotion regulation and coping methods in the relationship between parental attachment and subjective well-being in adolescents.]*. (Doctoral Dissertation). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 368558).

Ziyalan, M. G. (2019). *Üniversite öğrencilerinde sürekli kaygı düzeyi ve bilişsel davranışsal kaçınma ilişkisi [The relationship between trait anxiety level and cognitive behavioral avoidance in university students]*. (Master's Thesis). Accessed from YÖK Thesis Center database (Thesis Number: 589457).

Ethical approval was obtained from Sakarya University Rectorate Educational Research and Publication Ethics Committee with decision number 10/19 and dated 14.09.2022.

Statement of Contribution of Researchers to the Article:
The authors contributed equally to the manuscript.
Conflict of Interest Statement
There is no conflict of interest.
Statement of Financial Support or Acknowledgment:
No financial support was received from any institution for this study. No Acknowledgment.

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Bilişsel-Davranışsal Kaçınma, Fonksiyonel Olmayan Tutum ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*

Yusuf Oktay ATILGAN**

Murat İSKENDER***

Öz. Bu araştırmada, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin bilişsel-davranışsal kaçınma, fonksiyonel olmayan tutum ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma grubunu Kastamonu ilinde bulunan ve özel gereksinimli çocuğu olan 155 ebeveyn oluşturmaktadır. Verilerin analizinde ortalama, t testi, anova ve pearson korelasyon katsayısı analizi teknikleri kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin bilişsel-davranışsal kaçınma, fonksiyonel olmayan tutum ve umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Ebeveynlerin medeni durumları ve özel gereksinimli çocuklarının cinsiyetlerine göre bilişsel-davranışsal kaçınma, fonksiyonel olmayan tutum ve umutsuzluk düzeylerinde anlamlı ilişki bulunmamıştır. Ebeveynlerin cinsiyetlerine, yerleşim yerlerine, özel gereksinimli çocuğun eğitim gördüğü kademeye ve eğitsel tanılara göre bilişsel-davranışsal kaçınma, fonksiyonel olmayan tutum ve umutsuzluk düzeylerinde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin umutsuzlukları ve fonksiyonel olmayan tutumları düşük düzeyde; ebeveynlerin bilişsel-davranışsal kaçınmaları ise ortalamanın üzerinde olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Özel gereksinimli çocuk, bilişsel-davranışsal kaçınma, fonksiyonel olmayan tutum, umutsuzluk.

* Bu çalışma için etik kurul izni Sakarya Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 14.09.2022 tarih ve 10/19 sayılı karar ile alınmıştır.

** Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-1752-9675>, Doktora Öğrencisi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Türkiye, yusuf.atilgan@ogr.sakarya.edu.tr

*** Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-9520-2323>, Prof. Dr., Eğitim Bilimleri Bölümü, Sakarya Üniversitesi, Türkiye, iskender@sakarya.edu.tr

1. GİRİŞ

Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak ebeveynlerin yaşam biçimlerini değıştirdiğı gibi bilişsel değerlendirmelerini etkileyebildiğini söylemek mümkündür. Başka bir ifadeyle ebeveynlerin özel gereksinimli çocuğa sahip olma durumu, toplumun önyargısı ve tutumundan etkilenerek yaşamlarına olumsuz duygu, düşünce ve davranışlarla devam etmesidir. Olumsuz duygulara umutsuzluk, olumsuz düşünce ve davranışlara ise bilişsel-davranışsal kaçınma, fonksiyonel olmayan tutum örnekleri verilebilir. Ebeveynler, özel gereksinimi olan çocuklarını yetiştirmeye çalışırken kendilerini yetersiz görebilmekte ve yaşadıkları zorluklar karşısında olumsuz duyguları artabilmektedir. Literatüre bakıldığında özel gereksinimi veya hastalığı olan çocukların ebeveynlerinin, sağlıklı çocukların ebeveynlerine göre daha fazla psikolojik sıkıntı ve kaygı yaşadıkları söylenebilir (Akça ve Özyürek, 2019; Avşaroğlu ve Gilik, 2017; Dilmaç, Çıkılı, Koçak ve Çalıkçı, 2015; Uğuz, Toros, Yazgan-İnanç ve Çolakkadıoğlu, 2004; Yıldırım ve Conk, 2005). Bununla birlikte, çocuklarının özel gereksinimliliğini kabul eden ebeveynlerin, kabul etmede duygusal yönden zorluklar yaşayan ebeveynlere göre duruma uyum sağlama olasılıkları daha yüksektir. Özel gereksinimli çocuğun aileye dahil olmasıyla birlikte ebeveynlerin duygu ve düşünceleri ile birlikte zihinsel-fiziksel sağlığı da olumsuz etkilenmektedir (Eroğlu, Akbaba, Adıgüzel ve Peker, 2014; Küçüker, 1997; Peer ve Hillman, 2014). Çevrelerindeki insanların negatif tutumlarıyla baş etmek ebeveynlerin stres yaşamalarına neden olmaktadır (Metin, 2012). Bu bağlamda özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlere göre daha yüksek stres düzeyine sahip oldukları belirtilmektedir (Cengiz, Nebioğlu Yıldız ve Peker, 2021; Dyson, 1997).

Her ebeveynin çocuk sahibi olmayı beklerken geleceğe dair hayalleri, planları ve umutları söz konusuken özel gereksinimli çocuğa sahip olma durumunda ise duygularının, düşüncelerinin ve davranışlarının da olumsuz yönde etkilenebileceği ifade edilebilir. Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin yaşadığı umutsuzluk olumsuz duygulanımları arasında belirtilebilir. Umutsuzluk kavramı bireyin sahip olduğu içsel kaynaklarını tüketmesi ile birlikte gerçekçi olmayan beklentilere sahip olması ve genl bir tükenmişlik hali olarak ifade edilmektedir (Özülkü ve Bağlama, 2022). Özel gereksinimli bir çocuğun ebeveynlerinin hayatına getirdiğı ek stres ile aile içerisinde ve sosyal ilişkileri de kötüleşerek ailenin ekonomik durumunu olumsuz yönde etkiler; ebeveynler artan düzeyde umutsuzluk, kaygı, depresyon durumları, evlilik ilişkilerinde bozulma ve bireysel uyumları azalmaktadır (Uğuz ve diğerleri, 2004; Yıldırım ve Conk, 2005). Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerle yapılan araştırmalarda; annelerin aile içerisinde aldıkları sosyal destek arttıkça umutsuzluk düzeylerinde azalma (Karadağ, 2009) ve annelerin babalara göre umutsuzluk düzeyi daha yüksek olduğı (Kutlu, 1998) bulunmuştur.

Kaçınma; eylemlerden, bireylerden ve nesnelere kaçınmayı veya bunlardan kaçmayı ifade etmektedir (Ottenbreit ve Dobson, 2004). Normal işleyişi ve uyumu zorlaştıran psikolojik katılığı üst seviyede olan bireyler kendi değer seçimlerine göre değil, toplumsal

eleştiri ve onaylanmaya göre hareket etmeyi ya da suçluluk ve kaygı gibi olumsuz duygulardan kaçınma yönelimli davranış seçerler (Yavuz, 2015). Bireyin gerçeklerle yüzleştiğinde duygu durumuyla bağlantılı olarak ortaya çıkan bilişsel başa çıkma stratejilerinden biri kaçınmadır. Kaçınma, daha çok depresif bireylerde davranışsal-bilişsel açıdan gözlenen problem durumu (Çavuşoğlu, 2014), ayrıca rahatlama odaklı duygu ve davranış düzenlenme stratejilerinde kendini gösteren yüksek düzey bir yapı (Simons ve Gaher, 2005) olarak ifade edilmektedir. Korkut Owen (2020) ise kaçınmayı savunma mekanizması olarak belirtmektedir. Bu yönüyle kaçınma kavramı bilişsel ve davranışsal unsurları içerdiği söylenebilir. Kısa süreli kaçınma, sıkıntıyı azaltma işlevi görür fakat uzun süreli kaçınma kaygının ve olumsuz duyguların sürdürülmesine katkıda bulunur.

İnsanlar rutin yaşamlarında karşılaştıkları olaylara bazı duygusal tepkiler gösterirler ve uyum sağlamak için duygularını düzenlemeye çalışırlar. Duyguları düzenleme işlevsel olabildiği gibi işlevsel olmayıp bireyin uyumunu bozabilir (Yıldız, 2014). Bununla birlikte duygu düzenleme yöntemi bilinçli-bilinçsiz veya otomatik-kontrollü biçimde olabilmektedir (Gross ve Thompson, 2007). Ebeveynler, çocuklarının özel gereksinimli olduğunu öğrendiği andan itibaren üzüntü duygusu ve çocuktan ayrılma (kurtulma) isteği yaşamakla birlikte birçok aşamadan geçerek bu durumun kabullenme ve uyum aşamasına geldiği belirtilmektedir (Dertli ve Başdaş, 2022).

Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler gibi olumsuz duygu ve düşünceleri yoğun yaşayan bireylerde ruminasyon sıklıkla gözlenebilmektedir. Davranışçı bakış açısıyla ruminasyon, bireyi pasif konuma getirerek problem çözmeyi engellemesinden dolayı kaçınma davranışı olarak kabul edilmektedir (Martell, Addis ve Jacobson, 2001). Ruminasyon ve kaçınma ile ilgili yapılan araştırmalar incelediğinde kaçınmanın ruminasyonla ilişkili olduğu görülmektedir (Esen, 2017; Neziroğlu, 2010). Kaçınmanın ruh sağlığı, davranış ve problemler konuları üzerinde etkisi olduğu araştırmalarda bulunmaktadır. Kaçınmanın; internet bağımlılığı (Aslan, 2020), alkol bağımlılığı (Stewart, Zvolensky ve Eifert, 2002), depresyon ve anksiyete (Blalock ve Joiner Jr, 2000) konularında ilişkili olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencileri ile yapılan davranışsal aktivasyon terapisi bilişsel-davranışsal kaçınma ve depresyon üzerinde etkili olduğu bildirilmektedir (Valian, Sudani, Sharalinia ve Mehr, 2017).

Araştırmada yer alan bir başka değişken, fonksiyonel olmayan tutumlar Beck (2001) tarafından depresyon tedavisinde geliştirdiği bir kavram olup bireyi ruhsal hastalık oluşumuna bilişsel olarak yatkın hale getiren faktörlerdendir. Fonksiyonel olmayan tutumlar bireyin çevresiyle kurduğu etkileşim sonucunda kendisine, diğer bireylere ve çevresine yönelik oluşan olumsuz inançlardır (Beck, 2001). Bireyde kalıcı hale gelen kural ve beklentiden oluşan fonksiyonel olmayan tutumlar, tetikleyen olay veya durum karşısında depresyona neden olabilmektedir. Fonksiyonel olmayan tutumlar aşırı genelleştirilen katı ve gerçekçi olmayan kalıplardır ve bireyde aşırı duygulara neden olup günlük deneyimlerle değiştirilmesi zordur (Beck, Rush, Shaw ve Emery, 1979). Yaşam

olaylarının olumsuz değerlendirilmesi fonksiyonel olmayan tutumların gelişmesine yol açmaktadır (Dye ve Eckhardt, 2000).

Bu çalışmanın sonuçlarının, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlere bilişsel-davranışsal kaçınma, fonksiyonel olmayan tutumlar ve umutsuzluk düzeyleri hakkında bilgi edinmede yardımcı olması ve özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlere yönelik aile eğitim program içeriğine rehberlik etmesi beklenmektedir.

Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlere yönelik duygu durumlarını tanımlamak amacıyla farklı araştırmalar olmasına rağmen bilişsel-davranışsal kaçınmalarını, fonksiyonel olmayan tutumlarını birlikte inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Kısaca özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin duygu, düşünce ve davranışını birlikte inceleyen araştırma bulunmamaktadır. Dolayısıyla çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin umutsuzluk, bilişsel-davranışsal kaçınma ve fonksiyonel olmayan tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, var olan durumu değiştirmeden ve var olan durumu olduğu gibi betimlemek için ilişkisel tarama (survey) modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama (survey) modelleri; iki veya daha fazla değişken arasındaki değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan modellerdir (Karasar, 2009).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Kastamonu ilinde bulunan ve özel gereksinimli çocuğa olan toplam 155 ebeveyn oluşturmaktadır. Çalışma grubundaki ebeveynlerin %25,2'sini babalar ve %74,8'sini anneler oluşturmaktadır. Ebeveynlerin %7,1'i eşlerinden boşanmıştır. Çalışma grubuna dahil olan ebeveynlerin eğitim düzeylerine bakıldığında %41,9'u ilkökul, %18,7'si ortaokul, %27,7 si lise, %4,5'i önlisans ve %7,1'i lisans mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca yerleşim yeri değişkenine göre ebeveynlerin %17,4'ü köy, %38,7'si ilçe ve %43,9'u il merkezinde yaşamlarını sürdürmektedir. Araştırmaya dahil edilen çalışma gurubunun sosyo-demografik özellikleri aşağıda verilen Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Araştırmada Yer Alan Ebeveynlerin Demografik Özellikleri

		Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	39	25.2
	Kadın	116	74.8

	30 yaş ve altı	28	18
	31-35 yaş aralığı	27	17,4
Yaş	36-40 yaş aralığı	41	26,5
	41-45 yaş aralığı	30	19,4
	46 yaş ve üstü	29	18,7
	İlkokul	65	41,9
	Ortaokul	29	18,7
Eğitim düzeyi	Lise	43	27,7
	Önlisans	7	4,5
	Lisans	11	7,1
	Evli	144	92,9
Medeni Hali	Ayrılmış(Boşanmış)	11	7,1
	Köy	27	17,4
Yerleşim Yeri	İlçe	60	38,7
	İl	68	43,9

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın amacına uygun olarak veri toplamak amacıyla 4 farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunlar; bilişsel-davranışsal kaçınma ölçeği (Çakır, 2013), fonksiyonel olmayan tutumlar ölçeği (Batmaz ve Özdel, 2016), Beck umutsuzluk ölçeği (Seber, Dilbaz, Kaptanoğlu ve Tekin, 1993) ve araştırmacı tarafından hazırlanan bilgi formudur.

Bilgi Formu

Ebeveynlerin ve özel gereksinimli çocuklarının özelliklerine ilişkin bilgileri edinebilmek için ihtiyaç duyulan bilgiler için "Bilgi Formu" geliştirilmiştir. Araştırmacı tarafından geliştirilen formda ebeveynlerin cinsiyeti, yaş aralığı, eğitim düzeyleri, medeni durumları, yaşadıkları yerleşim yerine dair bilgiler ve özel gereksinimli çocuklarının cinsiyeti, eğitim gördüğü kademe, eğitim tedbir kararı, tıbbi tanıya dair bilgilerden oluşmaktadır.

Bilişsel-Davranışsal Kaçınma Ölçeği

Ottenbright ve Dobson (2004) tarafından geliştirilen Bilişsel Davranışçı Kaçınma Ölçeği (BDKÖ), kişilerin kaçınma düzeylerini ölçmeyi amaçlayan 5'li likert tipi 31 maddeden oluşmaktadır. Ölçek; davranışsal sosyal kaçınma, bilişsel sosyal kaçınma, davranışsal sosyal olmayan kaçınma ve bilişsel sosyal olmayan kaçınma olmak üzere dört (4) alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutların dışında ölçekten toplam puan da alınabilmekte ve ölçekten elde edilen yüksek skor kaçınma düzeyinin de arttığını göstermektedir. Ölçeğin orijinal versiyonunda iç tutarlılık katsayıları alt boyutlar için 0.75-0.86 aralığında iken, ölçeğin tamamı için 0.91 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik

katsayıları alt boyutlar için 0,58-0,94, toplam puan için 0,92 aralığında bulunmuştur. BDKÖ'nin Türkçe'ye uyarlama çalışmaları Çakır (2013) tarafından yapılmıştır. Analiz sonucunda ölçeğin orijinal versiyonuna benzer dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve bu yapının toplam varyansın %51'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Ölçeğin Türkçe versiyonunun iç tutarlılık katsayıları 0,72 ile 0,86 arasında hesaplanmıştır. Bu çalışmada Cronbach's alfa iç tutarlılık katsayısı 0.89 olarak hesaplanmıştır.

Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği

Fonksiyonel olmayan tutumlar ölçeği, 7'li likert tipi 13 maddelik bir ölçektir. İnsanlarda depresyon veya kaygıya neden olan ara inançları tespit etmeyi ve bunların sıklığını araştırmayı amaçlamaktadır. Onaylanma ihtiyacı/bağımlılık ve mükemmeliyetçilik/başarı odaklı tutumlar olarak iki alt boyutu vardır. Fonksiyonel olmayan tutumlar ölçeği (dysfunctional attitude scale), depresyona yol açan işlevsel olmayan tutumların belirlenebilmesi için Weissman ve Beck (1978) tarafından geliştirilmiştir. Özbildirim ölçeği olan DAS'nın orijinal formu 40 maddeden oluşan 7'li likert tipi ölçektir. Ölçek Batmaz ve Özdel (2016) tarafından kısa bir forma dönüştürülmüş ve revize edilen formun güvenirlik ve geçerliliği üzerine çalışmalar yapılmıştır. DAS-R-TR iç tutarlılık katsayısı Mükemmeliyetçilik/Başarı alt boyutu için 0.84, Onaylanma ihtiyacı/Bağımlılık alt boyutu için 0.75 ve ölçeğin tamamı için 0.85'tir. Ölçekte yer alan her madde 1 ile 7 arasında puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 13, en yüksek puan 91'dir. Elde edilen puanlar ne kadar yüksek olursa, katılımcının fonksiyonel olmayan tutumları da o kadar fazla ve yoğundur (Batmaz ve Özdel, 2016).

Beck Umutsuzluk Ölçeği

Beck ve diğerleri (1974) bireylerdeki umutsuzluğu ölçmek için 20 maddelik umutsuzluk ölçeği geliştirmişlerdir. Ölçek maddeleri 9 yanlış ve 11 doğru olarak anahtarlandırılmıştır. Yanlış yanıtlar 0 doğru yanıtlar ise 1 şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekten alınan toplam puan bireyin umutsuzluk düzeyini ifade etmektedir. Alınabilecek toplam puan 0-20 arasında değişmektedir. Beck umutsuzluk ölçeğini Türkçeye uyarlamasını Seber ve diğerleri (1993) yapmıştır. Ölçeğin Cronbach alpha katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonuçlarında Beck Umutsuzluk Ölçeği'nin geçerliğinin ve güvenirliğinin yeterli seviyede olduğu görülmüştür (Seber ve diğerleri, 1993).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri 2022 yılında araştırmanın amacı doğrultusunda gönüllü olarak katılım sağlayan 155 katılımcıya ölçeklerin uygulanması ve istedikleri zaman uygulamadan ayrılacakları ifade edilmiştir. Bu bağlamda da araştırma da bilişsel-davranışsal kaçınma ölçeği (Çakır, 2013), fonksiyonel olmayan tutumlar ölçeği (Batmaz ve Özdel, 2016), Beck umutsuzluk ölçeği (Seber ve diğerleri, 1993) ve araştırmacı tarafından hazırlanan bilgi formu kullanılarak araştırma verileri toplanmıştır.

Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutumları ve bilişsel-davranışsal kaçınmaları arasındaki ilişkileri belirlemek için Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Ebeveynlerin umutsuzluk, fonksiyonel olmayan

tutumları ve bilişsel-davranışsal kaçınma düzeylerinin eğitim düzeyleri, yaşanan yer ve çocuğun eğitsel tanısına göre farklılaşp farklılaşmadığı Anova ile incelenmiştir. Verilerin parametrik analiz yöntemlerinin varsayımlarına uyup uymadığını, normal dağılıma sahip olup olmadığını belirlemek için basıklık ve çarpıklık katsayıları hesaplanarak incelenmiştir. Verilere ait çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde verilerin normal dağılıma sahip olduğu görülmektedir (Tablo 2). Bu çalışma için etik kurul izni Sakarya Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 14.09.2022 tarih ve 10/19 sayılı karar ile alınmıştır.

3. BULGULAR

Değişkenlerle İlgili Betimsel Analizler

Çalışmada kullanılan ölçme araçlarından elde edilen puanlara ait ortalama ve standart sapma puanları aşağıda Tablo 2'de bulunmaktadır. BUO puanlarının ortalaması 7.83 ve standart sapması 4.64, DAS-R-TR puanlarının ortalaması 34.81 ve standart sapması 15.66 son olarak BDK ait puanların ortalaması 77.48 ve standart sapması 21.67 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2

BUO, DAS-R-TR ve BDK Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler ve Cronbach Alfa Değerleri

Değişkenler	Min-Maks	\bar{X}	Ss	α	ÇK	BK
BUO	0-17	7,83	4,64	.96	.08	-1,07
DAS-R-TR	13-91	34,81	15,66	.94	.82	.41
BDK	32-149	77,48	21,67	.98	.27	.18

*BUO: Beck Umutsuzluk Ölçeği, *DAS-R-TR: Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği, *BDK: Bilişsel-Davranışsal Kaçınma Ölçeği, *ÇK: Çarpıklık Katsayısı, *BK: Basıklık Katsayısı

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Cinsiyetlerine Göre Umutsuzluk, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar ve Bilişsel-Davranışsal Kaçınmalarının Karşılaştırılması

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin cinsiyetlerine göre umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutumlar ve bilişsel-davranışsal kaçınmalarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 3.'te sunulmuştur.

Tablo 3

Özel Gereksinimli Çocuğa Olan Ebeveynlerin Cinsiyetlerine Göre Umutsuzluk, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar ve Bilişsel-Davranışsal Kaçınmalarının Karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	t	p
BUO	Erkek	39	8,61	4,54	1,23	0,22
	Kadın	116	7,56	4,66		
DASRTR	Erkek	39	39,51	15,15	2,19	0,030
	Kadın	116	33,23	15,56		
BDK	Erkek	39	79,15	23,10	0,55	0,58
	Kadın	116	76,92	21,23		

Tablo 3'te incelendiğinde fonksiyonel olmayan tutumların özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin cinsiyet kategorisine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı ($p < .03$), ortalamalarına bakıldığında ise erkeklerin fonksiyonel olmayan tutumları kadınlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Umutsuzluk ($p > 0.22$) ve bilişsel-davranışsal kaçınmanın ($p > 0.58$) cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir.

Özel Gereksinimli Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin Umutsuzluk, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar ve Bilişsel-Davranışsal Kaçınmalarının Karşılaştırılması

Özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutumlar ve bilişsel-davranışsal kaçınmalarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 4.'te verilmiştir.

Tablo 4

Özel Gereksinimli Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin Umutsuzluk, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar ve Bilişsel-Davranışsal Kaçınmalarının Karşılaştırılması

	Çocuk Cinsiyeti	N	\bar{x}	ss	t	sd	p
BUO	Erkek	92	7,68	4,88	-.46	143	.64
	Kız	63	8,03	4,29			
DASRTR	Erkek	92	35,29	15,43	.46	153	.64
	Kız	63	34,11	16,06			
BDK	Erkek	92	75,66	22,90	-1.26	153	.20
	Kız	63	80,14	19,59			

Yukarıda verilen Tablo 4 incelendiğinde özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde ($p > .64$), fonksiyonel olmayan tutumlarında ($p > .64$) ve bilişsel-davranışsal kaçınma düzeylerinde ($p > .20$) anlamlı bir fark yoktur.

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Medeni Durumlarına Göre Umutsuzluk, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar ve Bilişsel-Davranışsal Kaçınmalarının Karşılaştırılması

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin medeni durumlarına göre umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutumlar ve bilişsel-davranışsal kaçınmalarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular aşağıda Tablo 5.'te sunulmuştur.

Tablo 5

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Medeni Durumlarına Göre Umutsuzluk, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar ve Bilişsel-Davranışsal Kaçınmalarının Karşılaştırılması

Medeni Durumu		N	\bar{x}	ss	t	sd	p
BUO	Evli	144	7.83	4.73	.07	153	.94
	Ayrılmış	11	7.72	3.46			
DASRTR	Evli	144	35.22	15.50	1.17	153	.24
	Ayrılmış	11	29.45	17.43			
BDK	Evli	144	77.45	21.45	.05	153	.95
	Ayrılmış	11	77.81	25.51			

Tablo 5 incelendiğinde özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin medeni durumlarına göre umutsuzluk düzeylerinde ($p > .94$), fonksiyonel olmayan tutumlarında ($p > .24$) ve bilişsel-davranışsal kaçınma düzeylerinde ($p > .95$) anlamlı bir fark yoktur.

Ebeveynlerin Umutsuzluk, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar ve Bilişsel-Davranışsal Kaçınma ile Yerleşim Yerlerine İlişkin ANOVA Sonuçları

Ebeveynlerin umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutumlar ve bilişsel-davranışsal kaçınma ile yerleşim yerlerine ilişkin ANOVA sonuçlarına yönelik bulgular aşağıda Tablo 6.'da verilmiştir.

Tablo 6'daki bulgulara göre köy, ilçe ve il yerleşim yerlerinde yaşayan ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde ($p > .05$) anlamlı bir fark bulunmamıştır. Fonksiyonel olmayan tutumlar ve bilişsel-davranışsal kaçınma düzeylerinde ($p < .05$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Fonksiyonel olmayan tutumlar ve bilişsel-davranışsal kaçınma düzeyindeki farklılaşmanın kaynağını belirlemek için yapılan Post Hoc sonucuna göre köyde yaşayan ebeveynlerin fonksiyonel olmayan tutumları ilçe ve ilde yaşayan ebeveynlere göre anlamlı düzeyde farklıdır. Bilişsel-davranışsal kaçınmada ise köyde yaşayan ebeveynlerin bilişsel-davranışsal kaçınmaları ilde yaşayan ebeveynlere göre yüksek çıkmıştır.

Tablo 6. Ebeveynlerin Umutsuzluk, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar ve Bilişsel-Davranışsal Kaçınma ile Yerleşim Yerlerine İlişkin Anova Sonuçları

Yeri	Yerleşim	N	\bar{x}	Ss	F	P	Post Hoc
BUO	Köy	27	8.96	4.52	1.02	.36	
	İlçe	60	7.45	4.56			
	İl	68	7.70	4.75			
DASRTR	Köy	27	40.07	17.23	8.00	.001	Köy>İlçe, İlçe>İl
	İlçe	60	38.58	15.08			
	İl	68	29.39	13.93			
BDK	Köy	27	84.85	27.46	3.63	.02	Köy>İl
	İlçe	60	79.60	17.96			
	İl	68	72.69	21.28			

Ebeveynlerin Umutsuzluk, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar ve Bilişsel-Davranışsal Kaçınma ile Özel Gereksinimli Çocuklarının Eğitim Gördüğü Kademelerine İlişkin ANOVA Sonuçları

Ebeveynlerin umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutumlar ve bilişsel-davranışsal kaçınma ile özel gereksinimli çocuklarının eğitim gördüğü kademelerine ilişkin ANOVA sonuçları aşağıda Tablo 7.'de verilmiştir.

Tablo 7

Ebeveynlerin Umutsuzluk, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar ve Bilişsel-Davranışsal Kaçınma ile Özel Gereksinimli Çocuklarının Eğitim Gördüğü Kademelerine İlişkin Anova Sonuçları

		N	\bar{x}	Ss	F	p	Post Hoc
BUO	Anaokulu	39	8.10	5.41	2.63	.05	İlkokul-Lise
	İlkokul	50	9.02	4.10			
	Ortaokul	18	7.55	4.30			
	Lise	48	6.45	4.38			
DASRTR	Anaokulu	39	35.69	16.99	0.51	.67	
	İlkokul	50	35.44	12.65			
	Ortaokul	18	30.55	17.87			
	Lise	48	35.04	16.70			

BDK	Anaokulu	39	67.66	20.90	4.94	.003	İlkokul- Anaokulu Lise-Anaokulu
	İlkokul	50	84.18	15.70			
	Ortaokul	18	74.05	24.82			
	Lise	48	79.77	23.82			

Tablo 7'deki sonuçlara göre fonksiyonel olmayan tutum ortalamalarının çocuğun eğitim gördüğü kademeye göre farklılaşmadığı, umutsuzluk ve bilişsel-davranışsal kaçınma puan ortalamalarının ise anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Farklılaşmanın kaynağını belirlemek için yapılan Post Hoc sonucuna göre; özel gereksinimli çocuğu ilkokulda eğitim gören ebeveynlerin umutsuzluk puan ortalaması özel gereksinimli çocuğu lisede olan ebeveynlere göre anlamlı düzeyde farklıdır. Özel gereksinimli çocuğu anaokulunda eğitim gören ebeveynlerin bilişsel davranışsal kaçınma puan ortalamaları özel gereksinimli çocuğu ilkokul ve lisede eğitim gören ebeveynlere göre anlamlı düzeyde farklıdır.

Ebeveynlerin Umutsuzluk, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar ve Bilişsel-Davranışsal Kaçınma ile Özel Gereksinimli Çocuklarının Eğitsel Tanısına İlişkin ANOVA Sonuçları

Ebeveynlerin umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutumlar ve bilişsel-davranışsal kaçınma ile özel gereksinimli çocuklarının eğitsel tanısına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 8.'de sunulmuştur.

Tablo 8

Ebeveynlerin Umutsuzluk, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar ve Bilişsel-Davranışsal Kaçınma ile Özel Gereksinimli Çocuklarının Eğitsel Tanısına İlişkin Anova Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Tanı	N	\bar{x}	Ss	F	p	Post Hoc
BUO	Otizm	24	7.83	4.25	2.18	.05	Bedensel Yetersizlik- Zihinsel Yetersizlik
	Dil-Konuşma Güç.	13	6.76	5.58			
	Bedensel Yetersizlik	14	10.85	5.17			
	Zihinsel Yetersizlik	54	8.27	4.49			
	Özel Öğrenme Güç.	21	7.42	4.38			
Birden Fazla Yetersizlik	29	6.27	4.20				
DASRTR	Otizm	24	30	13.28	5,03	.001	Otizm-Zihinsel Yetersizlik Dil-Konuşma Güç.-Zihinsel Yetersizlik
	Dil-Konuşma Güç.	13	26.8	8.94			
	Bedensel Yetersizlik	14	37.71	17.07			
	Zihinsel Yetersizlik	54	42.07	17.5			
	Özel Öğrenme Güç.	21	32.85	11.23			

	Birden Fazla Yetersizlik	29	28.9	13		Zihinsel Yetersizlik- Birden Fazla Yetersizlik
	Otizm	24	78.12	21,46		
	Dil-Konuşma Güç.	13	68	20,4		
BDK	Bedensel Yetersizlik	14	65.5	15,1	3,11 .01	Bedensel Yetersizlik-
	Zihinsel Yetersizlik	54	85.11	23,21		Zihinsel Yetersizlik
	Özel Öğrenme Güç.	21	76.76	15,49		
	Birden Fazla Yetersizlik	29	73.3	22		

Tablo 8'deki sonuçlara göre umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutum ve bilişsel-davranışsal kaçınma puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Farklılaşmanın kaynağını belirlemek için yapılan Post Hoc sonucuna göre; özel gereksinimli çocuğunun eğitsel tanısı bedensel yetersizlik olan ebeveynlerin umutsuzluk puan ortalaması özel gereksinimli çocuğunun eğitsel tanısı zihinsel yetersizlik olan ebeveynlere göre anlamlı düzeyde farklıdır. Ebeveynlerin fonksiyonel olmayan tutum puanlarında; otizm ve zihinsel yetersizlik, dil-konuşma güçlüğü ve zihinsel yetersizlik, zihinsel yetersizlik ve birden fazla yetersizlik arasında anlamlı fark bulunmuştur. Ebeveynlerin bilişsel davranışsal kaçınma puan ortalamalarında çocuklarının eğitsel tanısı bedensel yetersizlik ve zihinsel yetersizliği olanlar arasında anlamlı fark saptanmıştır.

Umutsuzluk, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar ve Bilişsel-Davranışsal Kaçınma Arasındaki İlişki

Umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutumlar ve bilişsel-davranışsal kaçınma arasındaki ilişkiye yönelik bulgular Tablo 9.'da verilmiştir. Tablo 9 incelendiğinde Yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucuna göre "umutsuzluk ile fonksiyonel olmayan tutumlar" arasında ($r = .245, p < .002$) istatistiksel olarak anlamlı ve düşük düzeyde bir ilişki vardır. "Umutsuzluk ile bilişsel-davranışsal kaçınma" arasında ($r = .401, p < .001$) ve "fonksiyonel olmayan tutumlar ile bilişsel-davranışsal kaçınma" arasında ($r = .413, p < .001$) istatistiksel olarak anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre umutsuzluk puanları arttıkça fonksiyonel olmayan tutumlar puanları da artmaktadır. Umutsuzluk puanı arttıkça bilişsel-davranışçı kaçınma puanları da artmaktadır. Fonksiyonel olmayan tutumları arttıkça bilişsel-davranışçı kaçınma puanları da artmaktadır.

Tablo 9

BUO, DAS-R-TR ve BDK Puanları Arasındaki İlişki

Değişkenler	1	2	3
1- Umutsuzluk	1	,245**	,401**
2- Fonksiyonel Olmayan Tutumlar	,245**	1	,413**
3- Bilişsel-Davranışsal Kaçınma	,401**	,413**	1

*p<.05, **p<.001

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmada öncelikle özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutumlar ve bilişsel-davranışsal kaçınma ölçeklerinden aldıkları puanların betimsel analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin umutsuzlukları ve fonksiyonel olmayan tutumları düşük düzeyde; ebeveynlerin bilişsel-davranışsal kaçınmaları ise ortalamanın üzerinde olduğu görülmüştür. Çalışmada ebeveynlerin umutsuzluk düzeyine yönelik elde edilen düşük düzeyde bulgusunun, literatürde incelenen diğer çalışmalar tarafından da desteklenmektedir (Avşaroğlu ve Gilik, 2017; Aydoğan ve Darıca, 2000; Konukbay ve Arslan, 2015; Özkan, 2016; Toka, 2018). Literatürde özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerle ilgili fonksiyonel olmayan tutum ve bilişsel-davranışsal kaçınma ile ilgili çalışmalara rastlanılmamıştır. Ancak farklı gruplarla yapılan fonksiyonel olmayan tutumlara yönelik çalışmalar (Pesen ve Çelik, 2019; Topal, 2011; Yiğit, 2021) incelendiğinde fonksiyonel olmayan tutumlar her ne kadar yüksek olduğu belirtilse de toplam puan üzerinden değerlendirildiğinde özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin fonksiyonel olmayan tutumlarının puanları daha yüksektir. Benzer şekilde bilişsel-davranışsal kaçınma ölçeği kullanılan diğer araştırmalar (Eşkisü, Ağırkan ve Haspolat, 2018; Moulds, Kandris, Starr ve Wong, 2007; Rigi, Amini, Honarmand ve Beshlideh, 2018; Ziyalan, 2019) incelendiğinde özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin bilişsel-davranışsal kaçınma toplam puanları daha yüksektir. Elde edilen ve literatürde yer alan sonuçlar doğrultusunda özel gereksinimli çocuğa sahip olma, fonksiyonel olmayan tutum ve bilişsel-davranışsal kaçınmaları artıran bir durum olarak yorumlanabilir.

Araştırmada ikinci olarak bağımlı değişkenlerin ebeveyn ve çocuk cinsiyeti, medeni durum, yerleşim yeri, çocuğun eğitim kademesi ve çocuğun eğitsel tanılarında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine bakılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ebeveynlerin cinsiyetlerine göre fonksiyonel olmayan tutum puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler arasında babaların fonksiyonel olmayan tutum puan ortalaması annelere göre daha yüksektir.

Fonksiyonel olmayan tutumların cinsiyet değişkenine göre ilişkisine yönelik elde edilen sonuçları destekleyen çalışmalarda (Haliloğlu, 2008; Pesen ve Çelik, 2019; Yiğit, 2021) benzer şekilde erkeklerin daha yüksek puana sahip olduğu ancak Altıntaş'ın (2006) yapmış olduğu çalışmada ise kadınların daha yüksek puana sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca fonksiyonel olmayan tutumun cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığına (Topal, 2011) yönelik sonuçlar da mevcuttur. Bu bilgiler ışığında fonksiyonel olmayan tutumların cinsiyet değişkeninin etkisinin tam olarak açıklanamadığı ve/veya cinsiyet değişkeninin fonksiyonel olmayan tutumlar üzerinde farklı etkilere sahip olduğu ifade edilebilir. Araştırmada cinsiyet ile ilgili diğer bulgular incelendiğinde umutsuzluk ve bilişsel-davranışsal kaçınma düzeylerinde ebeveynlerin cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Ebeveynlerin (anne-baba olarak) umutsuzluk ve bilişsel-davranışsal kaçınma düzeyleri birbirine yakındır. Araştırmanın bulgularına dayanarak özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın ebeveynlerin umutsuzluk ve bilişsel-davranışsal kaçınma düzeylerini aynı ölçüde etkilediği söylenebilir. Araştırma bulgusunu destekleyen özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde cinsiyetin (anne-baba) etkili olmadığını belirleyen çalışmalar bulunmaktadır (Akandere, Acar ve Baştuğ, 2009; Aydoğan ve Darıca, 2000; Konukbay ve Arslan, 2015; Toka, 2018). Ayrıca İzgar (2009) tarafından yapılan araştırmada özel gereksinimli çocuğa yakınlık derecesine (anne, baba ve kardeş olma durumuna) göre umutsuzluk düzeyi arasında farklılaşma olmadığı belirtilirken; Özkan (2016) tarafından yapılan araştırmada da zihinsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık söz konusu değildir. Ancak Aslan'ın (2019) çalışmasında babaların umutsuzluk düzeyleri annelere göre yüksek olduğu ifade edilmektedir.

Literatürde özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerle bilişsel-davranışsal kaçınma ile ilgili çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak bu çalışmayı destekleyecek nitelikte olabileceği varsayılan üniversite öğrencileriyle yürütülen çalışmalarda cinsiyet değişkenine göre bilişsel-davranışsal kaçınma düzeyleri açısından değerlendirme yapılabilmesine olanak sağlayabilir. Eşkisu ve diğerlerinin (2018) üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada bilişsel-davranışsal kaçınma düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığını ve erkeklerin bilişsel-davranışsal kaçınma toplam puanları kadınlara göre daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Psikiyatrik tanısı olmayan grupla yapılan çalışmada bilişsel-davranışsal kaçınma düzeylerinde cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Moulds ve diğerleri, 2007). Üniversite öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada ise öğrencilerin bilişsel-davranışsal kaçınma düzeyleri arttıkça üniversiteye uyumlarının azaldığı bildirilmektedir (Rigi ve diğerleri, 2018). Diğer bir çalışmada da erkek üniversite öğrencilerinin BDK düzeyleri kadınlarınkinden daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Ziyalan, 2019). Belirtilen araştırmaların sonuçları incelendiğinde, bu çalışmanın bulgusunu destekler nitelikte olduğu ifade edilebilir. Bu bilgiler ışığında cinsiyet değişkeninin bilişsel-davranışsal kaçınma düzeyine doğrudan bir etki olmamasına rağmen erkek katılımcıların kadınlara göre ortalama puanları daha yüksek olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda bilişsel-davranışsal kaçınma düzeyleri yüksek olan bireylerin

kendilerine güveni düşük, umutsuzluğu yüksek ve sosyal ilişkileri zayıf olduğu yorumu getirilebilir. Ayrıca var olan sorunu çözmek veya problemle baş edebilmek yerine kaçınmayı çözüm olarak gören bu bireyler uzun süreli tekrarlanan kaçınma sonucunda da problemin çözülmesi, uyum ve psikolojik iyi oluş noktasında zorluk yaşayabilecekleri söz konusudur.

Araştırmada elde edilen diğer bulgu ise bağımlı değişkenlerin özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmamasıdır. Bir diğer ifadeyle, ebeveynlerin umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutum ve bilişsel-davranışsal kaçınma düzeyleri özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre değişmemektedir. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti ne olursa olsun ebeveynlerin birbirine yakın bir umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutum ve bilişsel-davranışsal kaçınma düzeyine sahip oldukları söylenebilir. Literatür incelendiğinde umutsuzluk bağımlı değişkeni ile ilgili çalışmalar söz konusu olmakla birlikte bu çalışmanın bulgusunu destekler niteliktedir. Yapılan bazı araştırmalarda özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir farkın olmadığı belirtilmektedir (Izgar, 2009; Konukbay ve Arslan, 2015; Toka, 2018).

Bağımlı değişkenlerin özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin medeni durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Literatürde bu bulguyu destekleyen bazı çalışmalar söz konusudur. Özkan (2016), ebeveynlerin medeni hallerine (boşanmış-beraber) göre umutsuzluk düzeylerinde farklılaşmanın olmadığını; Ziyalan (2019), evli-bekar olma durumlarına göre bilişsel-davranışsal kaçınma düzeylerinde anlamlı bir farklılık olmadığını; Quigley, Wen ve Dobson (2017) medeni durumun bilişsel-davranışsal kaçınma düzeyi ile ilişkili olmadığını belirtmektedirler. Bu bağlamda belirtilen çalışmalar bu araştırmanın bulgusunu destekler nitelikte olduğu ifade edilebilir.

Özel gereksinimli çocukların eğitsel tanılarına göre ebeveynlerin umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutumlar ve bilişsel-davranışsal kaçınma puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Bedensel yetersizlik tanılı çocuğu olan ebeveynlerin umutsuzluk puan ortalaması zihinsel yetersizlik tanılı çocuğu olan ebeveynlere göre daha yüksektir. Akkök (1989) yaptığı çalışmada, engel türünün ebeveynlerin kaygı ve streslerini etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Başka bir araştırmada ise babaların umutsuzluk ve yaşam doyumlarının çocuğun özel gereksinimliliği bakımından karşılaştırılmasında çocuğunda zihinsel yetersizlik bulunan babaların umutsuzluk puanları çocuğunda bedensel yetersizlik bulunan babalara göre daha yüksek çıkmıştır (Akandere ve diğerleri, 2009). Hamarta, Uslu ve Deniz (2002) yaptıkları çalışmada zihinsel yetersizliği olan çocukların günlük yaşam becerilerini ebeveynlerinin yardımıyla gerçekleştirdiklerini ve bağımlı bir yaşam sürdürdüklerini, ebeveynlerin üzerindeki yükü artırdığını ve çocukların iyileşemeyeceğine dair düşünceler ebeveynlerin kaygı ve umutsuzluk düzeylerini arttırdığını ve annelerin umutsuzluk düzeylerinin babaların umutsuzluk düzeylerinden anlamlı ölçüde yüksek bulunmuştur. Ancak literatürde yer alan bazı çalışmalarda ise farklı eğitsel tanımlarla çalışılması sonucu özel gereksinimli çocukların eğitsel tanılarına göre

ebeveynlerin umutsuzluk düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirtilmektedir. Aslan (2019) tarafından yapılan çalışmada zihinsel yetersizlik, down sendromu, otizm, dil ve konuşma güçlüğü tanımlı çocukların ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ifade edilmektedir. Otizm ve down sendromlu çocukların anneleriyle yapılan çalışmada iki tanı grubu arasında annelerin umutsuzluk düzeylerinde anlamlı farklılık bulunamamıştır (Çengelci, 2009).

Bu bulgular ışığında özel gereksinimli çocuğun hangi tanı grubunda bulunduğundan bağımsız olarak özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerin benzer veya birbirine yakın sorunlarla karşılaştığı ifade edilebilir. Yapılan çalışmalarda farklı sonuçların olmasından dolayı bu problemin birçok nedenle ilişkilendirilebilir. Öncelikle bu durumun sebebinin çalışılan grupla ilişkili olabileceği gibi her özel gereksinimli çocuğun eğitsel tanısının, ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde farklı etkiler yarattığı da düşünülebilir. Çalışma grubuna katılan ebeveynlerin aile yapısı, sosyo-ekonomik düzeyleri ve araştırmanın bazı tanı grubu ile sınırlandırılmış olması farklılığın nedenleri olarak açıklanabilir.

Çalışmada otizm tanımlı çocuğu olan ebeveynlerin zihinsel yetersizlik tanımlı çocuğu olan ebeveynlere göre, dil-konuşma güçlüğü tanımlı çocuğu olan ebeveynlerin zihinsel yetersizlik tanımlı çocuğu olan ebeveynlere göre ve birden fazla yetersizlik tanımlı çocuğu olan ebeveynlerin zihinsel yetersizlik tanımlı çocuğu olan ebeveynlere göre fonksiyonel olmayan tutum puan ortalamaları daha düşük olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Bilişsel-davranışsal kaçınma puan ortalamalarında ise zihinsel yetersizlik tanımlı çocuğu olan ebeveynlerin bedensel yetersizlik tanımlı çocuğu olan ebeveynlere göre daha yüksektir. Burada çıkan sonuçlara göre yetersizliğin etki derecesi tanı düzeyine göre değişkenlik gösterebilir.

Araştırmada üçüncü olarak ebeveynlerin umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutum ve bilişsel-davranışsal kaçınma düzeyleri arasındaki ilişkilere bakılmıştır. Araştırma bulgusunda özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin umutsuzluk puanları arttıkça fonksiyonel olmayan tutumlar puanları da artmaktadır. Umutsuzluk puanı arttıkça bilişsel-davranışçı kaçınma puanları da artmaktadır. Fonksiyonel olmayan tutumları arttıkça bilişsel-davranışçı kaçınma puanları da artmaktadır. Araştırmanın bu bulgusunu literatürde destekleyecek doğrudan bir çalışma olmamasına rağmen Ziyalan (2019) tarafından yapılan çalışmanın üniversite öğrencilerin sürekli kaygı düzeyi ile bilişsel-davranışsal kaçınma düzeyi birlikte arttığına yönelik bulgusu ile ilişkilendirilebilir.

Genel olarak literatürde yer alan çalışmalar, özel gereksinimli çocukların davranış sorunlarının, iletişim becerilerindeki eksikliklerin, engel türü ve derecesinin ebeveynlerde kaygı ve stres düzeyini artırdığını göstermektedir (Akandere ve diğerleri, 2009; Pelchat, Lefebvre ve Levert, 2007; Xin ve Jennifer, 2012).

Bu araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerde umutsuzluk, fonksiyonel olmayan tutum ve bilişsel-davranışsal kaçınma arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Bundan dolayı olumsuz duygu, düşünce (tutum) ve kaçınma davranışlarının psikolojik rahatsızlıklar ve ruh sağlığı ile ilişkisi dikkate alındığında, bu çalışma sonuçlarının özel

eğitimde psikolojik danışma (rehabilitasyon danışmanlığı) alanına katkı sunması beklenmektedir. Ayrıca konu ile ilgili çeşitli psiko-eğitim, grupla psikolojik danışma, aile eğitimi veya hizmetiçi eğitim programları hazırlanarak ebeveynlerin ve ilgili grupların farkındalıkları arttırılabilir.

Bu çalışma nicel bir araştırma olduğu için benzer konuda nitel veya karma araştırma yöntemleri tercih edilebilir. Yapılacak diğer çalışmalarda farklı bölgelerden örneklem grupları sürece dahil edilebilir. Ayrıca araştırmada kadın katılımcıların fazla olması sınırlılık olarak belirtilebilir ve sonraki araştırmalarda erkek katılımcıların da araştırma sürecine katılımı sağlanabilir.

Kaynaklar

- Akandere, M., Acar, M. ve Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 23-32. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/issue/61799/924411>.
- Akça, F. ve Özyürek, A. (2019). Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş ve normal gelişen çocuğa sahip ebeveynlerin sıkıntıyı tolere etme, depresyon, anksiyete ve stres düzeyleri. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(1), 347-361. doi:10.7596/taksad.v8i1.1787
- Akkök, F. (1989). Özürlü bir çocuğa sahip anne babaların kaygı ve endişe düzeyini ölçme aracının güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Psikoloji Dergisi*, 7, 26-38.
- Altıntaş, G. (2006). *Liseli ergenlerin kişiler arası iletişim becerileri ile akılcı olmayan inançları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 191062).
- Aslan, F. (2019). *Özel eğitim gereksinimi olan çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumları, umutsuzluk düzeyleri ve algılanan sosyal destek düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 578493).
- Aslan, Ş. (2020). *The role of cognitive defusion, depression, mindfulness and experiential avoidance on internet addiction among university students*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 643033).
- Avşaroğlu, S. ve Gilik, A. (2017). Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların kaygı durumlarına göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 16(3), 1022-1035. doi:10.17051/ilkonline.2017.330239
- Aydoğan, A. ve Darıca, N. (2000). Özürlü çocuğa sahip anne-babaların umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk Forumu Dergisi*, 3(2), 25-31.
- Batmaz, S. ve Özdel, K. (2016). Psychometric Properties of the Revised and Abbreviated form of the Turkish Version of the Dysfunctional Attitude Scale. *Psychological Reports*, 118(1), 180-198. doi:10.1177/0033294116628349

- Beck, A. T. (2001). *Bilişsel Terapi: Temel İlkeler ve Ötesi*. (Çev. N Hisli. Şahin). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Beck, A. T., Rush, J. A., Shaw, B. F. ve Emery, G. (1979). *Cognitive Therapy Of Depression*. New York: Guilford Press.
- Beck, A. T., Weissman, A., Lester, D. ve Trexler, L. (1974). The measurement of pessimism: The hopelessness scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(6), 861-865.
- Blalock, J. A. ve Joiner Jr, T. E. (2000). Interaction of cognitive avoidance coping and stress in predicting depression/anxiety. *Cognitive therapy and research*, 24(1), 47-65. doi:10.1023/a:1005450908245
- Çakır, Z. (2013). *Kadın üniversite öğrencilerinde yeme tutumlarının mükemmeliyetçilik, sosyotropi-otonomi, üstbilişler, duygulara ilişkin inançlar, duygusal zorlanmaya toleranssızlık ve kaçınma ile ilişkisi: Yatkınlaştırıcı ve sürdürücü faktörlere dayalı bir model önerisi*. (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 344986).
- Çavuşoğlu, C. B. (2014). *Depresyonda kaçınma: Bilişsel davranışçı kaçınma ölçeğinin geçerlik ve güvenliğinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 363273).
- Cengiz, S., Nebioğlu Yıldız, M. ve Peker, A. (2021). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin stres ve yaşam doyum düzeylerinin incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(36), 2940-2956. doi:10.26466/opus.832440
- Çengelci, B. (2009). Otizm ve Down Sendrom'lu Çocuğa Sahip Annelerin Kaygı, Umutsuzluk ve Tükenmişlik Duygularının Karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*, 10(2), 1-22. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egeefd/issue/4909/67236>.
- Dertli, S. ve Başdaş, Ö. (2022). Çocuğu otizm tanısı alan ebeveynlerin adaptasyon sürecinde insan insana ilişki modeli'nin kullanılması. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 31(3), 237-242. doi:10.17827/aktd.1078456
- Dilmaç, B., Çıkılı, Y., Koçak, F. ve Çalıkçı, M. (2015). Zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin kaygı düzeylerini azaltıcı eğitim programının annelerin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerine etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(24), 65-71. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4766/65517#article_cite
- Dye, M. L. ve Eckhardt, C. I. (2000). Anger, Irrational Beliefs, and Dysfunctional Attitudes in Violent Dating Relationships. *Violence and Victims*, 15(3), 337-350. doi:10.1891/0886-6708.15.3.337
- Dyson, L. L. (1997). Fathers and mothers of school-age children with developmental disabilities: Parental stress, family functioning, and social support. *American journal*

- on mental retardation, 102(3), 267-279. doi:10.1352/0895-8017(1997)102<0267:FAMOSC>2.0.CO;2
- Esen, F. B. (2017). *Depresyonda tedaviye yanıtı yordamada ruminasyon, yaşantısal kaçınma, bilişsel birleşme ve kendine-şefkatin etkisi (Tıpta Uzmanlık Tezi)*. YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 452386).
- Eroğlu, Y., Akbaba, S., Adıgüzel, O. ve Peker, A. (2014). Learned Resourcefulness and Coping with Stress in Mothers of Children with Disabilities. *Eurasian Journal of Educational Research*, 55, 243-261. doi:10.14689/ejer.2014.55.14
- Eşkisü, M., Ağırkan, M. ve Haspolat, N. K. (2018). Üniversite öğrencilerinin psikolojik yardım aramaya ilişkin kendini damgalama tutumları ile bilişsel-davranışsal kaçınma düzeyleri arasındaki ilişki. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(STEMES'18), 63-71. doi:10.18506/anemon.463839
- Gross, J. J. ve Thompson, R. A. (2007). Emotion regulation: Conceptual foundations. J. Gross (Ed.). *Handbook of emotion regulation* (s. 542-559). New York: Guilford Press.
- Haliloğlu, S. (2008). *Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri, bağlanma biçimleri ve işlevsel olmayan tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Malatya ili örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 235922).
- Hamarta, E., Uslu, M. ve Deniz, E. (2002). Engelli çocuğu olan anne-babaların umutsuzluk düzeylerinin bazı değişkenler açısından karşılaştırmalı olarak incelenmesi. XI. Ulusal Özel Eğitim Kongre Bildirileri. Konya.
- Izgar, A. (2009). *Engelli çocuğu olan ailelerin sosyal problem çözme becerileri ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 339136).
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 8(4), 315-322. Erişim adresi: <https://app.trdizin.gov.tr/makale/T1RZM05qUTA/engelli-cocuga-sahip-annelerin-yasadiklari-guclukler-ile-aileden-algiladiklari-sosyal-destek-ve-umutsuzluk-duzeyleri>
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Konukbay, D. ve Arslan, F. (2015). The analysis of hopelessness levels and problem solving skills of parents with the disabled children. *International Journal of Caring Sciences*, 8(2), 344-355. Erişim adresi: http://internationaljournalofcaringsciences.org/docs/11_konukbay.pdf
- Korkut Owen, F. (2020). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Kutlu, M. (1998). *Özürli çocuğu olan ana-babaların umutsuzluk düzeyleri*. (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi (Tez No: 72076). Erişim adresi: <http://libra.omu.edu.tr/tezler/31716.pdf>
- Küçüker, S. (1997). *Bilgi verici psikolojik danışmanlık programının zihinsel özürli çocukların kardeşlerinin özürle ilgili bilgi düzeylerine ve özürli kardeşlerine yönelik tutumlarına etkisi*. (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 62665).
- Martell, C. R., Addis, M. E. ve Jacobson, N. S. (2001). *Depression in context: Strategies for guided action*. New York: W. W. Norton & Company.
- Metin, E. N. (2012). Özel gereksinimli çocuğun aileye katılımı. E. N. Metin (Ed.) . *Özel gereksinimli çocuklar*. Ankara: Maya Akademi.
- Moulds, M. L., Kandris, E., Starr, S. ve Wong, A. C. (2007). The relationship between rumination, avoidance and depression in a non-clinical sample. *Behaviour Research and Therapy*, 45(2), 251-261. doi:10.1016/j.brat.2006.03.003
- Neziroğlu, G. (2010). *Ruminasyon, yaşantısal kaçınma ve problem çözme becerileri ile depresif belirtiler arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 265308).
- Ottenbreit, N. D. ve Dobson, K. S. (2004). Avoidance and depression: the construction of the cognitive-behavioral avoidance scale. *Behaviour Research and Therapy*, 42(3), 293-313. doi:10.1016/S0005-7967(03)00140-2
- Özkan, F. (2016). *Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların depresyon ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 450022).
- Özülkü, E. ve Bağlama, B. (2022). Öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ailelerde tükenmişlik ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 6(11), 39-57. doi:10.31461/ybpd.1114881
- Peer, J. W. ve Hillman, S. B. (2014). Stress and resilience for parents of children with intellectual and developmental disabilities: A review of key factors and recommendations for practitioners. *Journal of policy and practice in intellectual disabilities*, 11(2), 92-98. doi:10.1111/jppi.12072
- Pelchat, D., Lefebvre, H. ve Levert, M.-J. (2007). Gender differences and similarities in the experience of parenting a child with a health problem: current state of knowledge. *Journal of Child Health Care*, 11(2), 112-131. doi:10.1177/1367493507076064
- Pesen, A. ve Çelik, M. (2019). Üniversite öğrencilerinin fonksiyonel olmayan tutumlarının incelenmesi. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 1-13. doi:10.19160/ijer.550840

- Quigley, L., Wen, A. ve Dobson, K. S. (2017). Avoidance and depression vulnerability: An examination of avoidance in remitted and. *Behaviour Research and Therapy*, 97, 183-188. doi:10.1016/j.brat.2017.07.015
- Rigi, A. S., Amini, Z., Honarmand, M. M. ve Beshlideh, K. (2018). A study of the role of cognitive behavioral avoidance and diffuse avoidance style in prediction of adjustment to college with control of cognitive flexibility. *Journal of Fundamentals of Mental Health*, 20(5), 325-331. Erişim adresi: https://jfmh.mums.ac.ir/jufile?ar_sfile=280390&lang=en.
- Robins, C. J., Block, P. ve Peselow, E. D. (1990). Endogenous and non-endogenous depressions: Relations to life events, dysfunctional attitudes and event perceptions. *British Journal Of Clinical Psychology*, 29(2), 201-207. doi:10.1111/j.2044-8260.1990.tb00870.x
- Seber, G., Dilbaz, N., Kaptanoğlu, C. ve Tekin, D. (1993). Umutsuzluk ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirliği. *Kriz Dergisi*, 1(3), 139-142. doi:10.1501/Kriz_0000000045
- Simons, J. S. ve Gaher , R. M. (2005). The distress tolerance scale: Development and validation of a self-report measure. *Motivation and Emotion*, 29(2), 83-102. doi:10.1007/s11031-005-7955-3
- Stewart, S. H., Zvolensky, M. J. ve Eifert, G. H. (2002). The relations of anxiety sensitivity, experiential avoidance, and alexithymic coping to young adults motivations for drinking. *Behavior modification*, 26(2), 274-296. doi:10.1177/0145445502026002007
- Toka, E. (2018). *Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları umutsuzluk düzeyleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Topal, H. (2011). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin kişilerarası problem çözme becerileri ve yönelimleri ile fonksiyonel olmayan tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 299907).
- Uğuz, Ş., Toros, F., Yazgan-İnanç, B. ve Çolakkadioğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 7, 42-47. Erişim adresi: https://jag.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_7_1_42_47.pdf
- Valian, A. M., Sudani, M., Sharalinia, K. ve Mehr, R. K. (2017). The effectiveness of behavioral activation therapy in reduction of depression symptoms, cognitive-behavioral avoidance and quality of life in students. *Contemporary Psychology*, 12(1), 73-84. Erişim adresi: <https://socialworkmag.ir/article-1-215-en.pdf>.
- Weissman, A. N. ve Beck, A. T. (1978). Development and validation of the dysfunctional attitude scale: A preliminary investigation. *Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association*. Toronto, Ontario.

- Xin, W. ve Jennifer, W. Y. (2012). The concurrent and longitudinal effects of child disability types and health on family experiences. *Matern Child Health Journal*, 16(1), 100-108. doi:10.1007/s10995-010-0711-7
- Yavuz, F. K. (2015). Kabul ve kararlılık terapisi (ACT): Genel bir bakış. *Türkiye Klinikleri Psychiatry - Special Topics*, 8(2), 21-27. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/profile/Fatih-Yavuz-7/publication/324994456_Kabul_ve_Kararlilik_Terapisi_ACT_Genel_Bir_Bakis_Acceptance_and_Commitment_Therapy_ACT_An_Overview/links/5af0b6e00f7e9ba36642d0ad/Kabul-ve-Kararlilik-Terapisi-ACT-
- Yiğit, A. (2021). *Beliren yetişkinlerde öz-değer koşulları ile fonksiyonel olmayan tutumlar arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 698771).
- Yıldırım, F. ve Conk, Z. (2005). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne/babaların stresle başa çıkma tarzlarına ve depresyon düzeylerine planlı eğitimin etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(2), 1-10. Erişim adresi: <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1146.pdf>
- Yıldız, M. A. (2014). *Ergenlerde anne-babaya bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide duygu düzenleme ve baş etme yöntemlerinin çoklu aracılık rolü* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 368558).
- Ziyalan, M. G. (2019). *Üniversite öğrencilerinde sürekli kaygı düzeyi ve bilişsel davranışsal kaçınma ilişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 589457).

Bu çalışma için etik kurul izni Sakarya Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 14.09.2022 tarih ve 10/19 sayılı karar ile alınmıştır.

Araştırmacıların Makaleye Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.
Çıkar Çatışması Beyanı: Yok.
Finansal Destek veya Teşekkür Beyanı Bu çalışma için herhangi bir kurumdan finansal destek alınmamıştır.

